

HET SEVENDE DEEL
Des
Nederlandtsen Kruidt-Boecks,
BESCHRYVENDE

De Geslachten / Sedaente / Plaetse / Tijd / Aert / Krachten ende Medicinael gebruyck van alderhande Medicinale ende rare Hof-kruiden ende Planten / die in de Nederlanden meest in de Hoven onderhouden worden.

Bruyne Betonie, in 't Latijn Betonica.

Gedaente.

Dit kruidt brenghet hoorst lange ende breeachtige bladeren / die ront om de kanten gekerft zijn: Tusschen dese spruyten vierkante stec-

len / wiens toppen aer-wijs met roode ofte bleech-purpere bloemkens beset zijn / na de welke langhwerpighe ende kantigh zaet volght. De wortel is met veel veeselingen behangen.

Plaetse. Het wordt hier te Lande in veel Hoven onderhouden.

Tijdt. Het dyaeght zijn bloemen in Juny ende July.

Oeffeningh. Het wordt door afscheuren in April aengewonnen / ende op een bochte ende wat sonnerachtige plaetse geplant.

Aert en Krachten. De Betonie is warm ende droogh in den tweeden graedt / openende / door-snijdende / dun makende ende afvagende van krachten. Dodonæus.

Medicinael gebruyck. Voor alderhande koude gebreken van de Herzenen, verstoptheit van Lever, Mildt ende Lijf-moeder, Geelsucht ende Graveel: Bereydt een afziedtsel van Betonie met water ofte wijn / maecht het soet met Supcker ofte Sproop van Betonie, ende laet hier van twee ofte driemaal des daeghs een roemertje vol innemen. Hier toe dient mede Wijn van Betonie, des selfs gedistilleert water / ende de Conserf van de bloemen bereydt. Dodonæus, Mathiolus, Brunfelsus.

Voor Hooft-wonde: Reemt de gestooten bladeren ende leghtse op. Fuchsius.

Voor holle Sweeringe. Reemt de versche bla-

bladeren / stootse kleyen met een weynigh zoutſ / ende leghtſe op.

Om de taye Vochtigheden door het braecken uyt te drijven : Reemt van de gedroogde Betonie wortel een half loot / ende geeft het met Honingh-water in. Dodonæus.

Roomſe Alſem, in 't Latijn *Abſynthium Romanum*.

Gedaente.

Ut de menighvuldige wortelen van dit Gewas ſpruyten veel terre ſteekens boort / met kleyne ende ghesnippelde griſſe bladekens dicht bewaſſen. De bloem-knopkens komen als aen de gemeene Alſem te voorschijn.

Plaetſe. Dit kruidt wordt in de Apothekers Hoben onderhouden.

Tijdt. In de Lentē ſpruyt het uyt de

ober gebleven wortel wederom boort / ende in de Herſt draeght het ſijn bloem-knoppen.

Oeffeningh. Het wordt door zaet / maer meest door het ſcheuren der wortelen aengeteelt.

Aert en Krachten. De Roomſe-Alſem iſ warm in den eerſten ende droogh in den tweeden graedt / minder bitter als de ghe-meene Alſem, tſamen treckende ende dunmakende van krachten. De verdere krachten ende het medicmael gebuyck / beſie in het vierde deel by de gemeene Alſem.

Ambroſia.

Gedaente.

Dit gewas brenghet boort een ſteel / die niet hoogh op en ſchiet / maer in verſchepde taekens gedeelt / ende met ſeer dooſneden witachtige bladeren / als die van de Byvoet, bewaſſen iſ. De geele en moſachtige bloemen ſpruyten langhs de toppen van de taekens geſchicktelijk boort. Het rondt zaet leydt in byſondere ſteekelike knopkens / die leger als de bloemen te voorchijn komen / ende nimmermeer bloeyen / beſlooten. De wortel iſ dun ende omtrent een palme langh.

Plaetſe. Het wordt van de kruidt-besminners in de Hoben geoeffent.

Tijdt. In 't laetſte van de Somer brenghet het zyn bloemen ende rijp zaet boort.

Oeffeningh. Het moet vroegh in de Lentē gezaeyt worden.

Aert en Krachten. Dit kruidt heeft een tſamen treckende ende te rugh drijvende kracht. Galenus.

Synnauw, Onſer vrouwen Man-
tel, in 't Latijn *Alchimilla*.

Gedaente.

De Alchimilla heeft breede / rondachtige / doch met ſommige hoekken uptſtekende ende rondtom de kanten ſaeghwijs gekerſde bladeren : deſe zyn in 't eerſte te ſamen

samen gebouwen ofte in verschepte plogen geschicht. De steelen zijn rondt / teer ende wat rupghachtigh. Op de toppen van de seelkens komen veel by een vergaderde gras-verwige bloemkens te voorschijn / die van kleyn zaet / in kleyn zaet-huysskens beslooten gevolgt worden. De wortel is brunn ende met veel vefelingen behangen.

Plaets. Het wordt hier te Lande in de Apothekers Hoven geplant.

Tijt. Dit kruidt blijft lange tijt groen / en brengt sijn bloemen in May ende Juny voort.

Oeffeningh. Het wordt door zaet ende het scheuren der wortelen vermenighvuldicht / ende op bochte plaetsen geplant.

Aert en Krachten. De Synnauw is matelijck in hitte ende koude gestelt / maer verdrooght sterckelijck / ende heeft daerom een t'samen-treckende ende heelende kracht: Het werdt onder de voornaemste Wondt-kruiden gerekent.

Medicinael gebruyck. Voor in-ende uytwendige Quetsuren ende Wonden: Bereyt een afziedsel van dit kruidt alleen / ofte met andere Wondt-kruiden vermenght / ende laet hier van dickwils drincken / ende druppelt het sap in de Wonden. Brunfelsius.

Voor Bloet-spuwen, roode Loop, ende onmatige Vloeden der Vrouwen: Ziedt dit kruidt in Water ofte Wijn / ende laet hier van drincken. C. Durantus.

Voor de witte Vloet der Vrouwen: Hier tegen wordt gepresen het gedistilleert water van Synnauw, dize oncent'sessens ingemen. Dodonæus.

Sanikel, in 't Latijn *Sanicula*

Gedaente.

Dit kruidt heeft breedte / brunn-groene / gladde bladeren / rondtom de kanten geschaert /

geschaert / ende in vijf deelen ghesneden :
tusschen dese spruyten rechte steekkens om-
treent een voet hoogh / die onder wat root-
achtigh van verwe zijn. Men 't opperste van
de steekkens draeght het beel moschachtige
klepne knopkens / witte bloemkens voort
brengende. Het zaet is rondt ende rouw.
De wortel is onder in veel dunne beselingen
verspreydt.

Plaetse. De Sanikel wast weeldrygh in de
Hoben / ende wordt oock in de Bosschen
ende op schaduwachtige plaetsen gebonden.

Tijdt. Dit kruidt kan seer wel tegen de
koude / in May ende Juny draeght het sijn
bloemen / ende daer na wordt het zaet rijp.

Oeffeningh. Het wort dooz 't zaepen ende
verplanten onderhouden.

Aert en Krachten. De Sanikel is warm
ende droogh in den tweeden graedt / t'sa-
men-treckende ende heelende van krachten.
Dodonæus.

Medicinael gebruyck. Voor Wonden ende
sweerende Nieren : Neemt van het sap een
once ende geeft het in / ofte neemt van de
gedrooghte bladeren een vierendeel loots /
ende laet het met eenigh nat in nemen. Brun-
felsus, Matthiolus, C. Durantus.

Voor Scheursels : Ziedt de bladeren in
Wijn ofte Water / laet hier van drincken
ende leght de gesoden bladeren van buysten
warm op. Fuchsius.

Voor Bloet-spouwen ende roode Loop :
Bereydt een afziedsel van dit kruidt / ende
laet hier van dickwils drincken. Dodonæus.

Voor sweeringe van de Keel : Neemt van
het afziedsel van dit kruidt soo veel van
nooden is / doet 'er by wat Honinghs ende
gorgelt daer mede. Matthiolus.

*Onser Vrouwen Melck-kruidt, Lon-
ger-kruidt, in 't Latijn Pulmonaria,
Symphytum Maculosum.*

Gedaente.

De bladeren van dit Gewas zijn breed-
achtigh / booz spits toeloopende / hup-
tigh / ende met witachtige plakken bespre-
-

kelt. De steelen zijn kort ende mede rupgh.
De bloemen zijn eerst root / ende daer na
uyt den blaauwen purperachtigh van ver-
we / oock wordt het met witte bloemen /
volgens getuygenis van Lobel gebonden.
Het zaet is zwart / als dat van Bornagie. De
wortelen zijn hupen ende met beselingen be-
hangen.

Plaetse. Dit kruidt wordt van beele in
de Hoben geplant ende onderhouden.

Tijdt. Het bloeyt in May.

Oeffeningh. Het wordt in April van een
gescheurt / ende op een sonnerachtige
plaetse verplant.

Aert en Krachten. Dit kruidt is ver-
koelende ende verdroogende van aert / te sa-
men heelende ofte genesende van krachten.
C. Bauhinus.

Medicinael gebruyck. Voor Bloet-spou-
wen ende Teeringh : Neemt het uytgeperst
ende gesuybert sap van dit kruidt drie pont /
A a witte

witte Supcher twee pont; ziedt dit te samen tot dat het een bequame Sproop werde; van de welke ghy op een reys een once met een half mutsje gedistilleert water van 't selfde krupt in geven sult. Ravelingius.

Heydensch Wondt-kruyd, in 't Latijn Solidago Sarracenica.

Gedaente.

Heydensch Wondt-kruyt brenghet voort/ seer hooge / rechte / ronde / holle ende bypn-roode steelen / niet langhwerpige / breedtachtige / spitse / ende rondtom ghekerfde bladeren begroeyt / ende wiens toppen met geel bloemen verciert zijn / die ypt het midden eenige draepkens uytwerpen / ende daer na door de windt in lichte stuyskens verwaepen. De wortel is in veel fasselingen gedeelt.

Plaetse. Dit krupt wordt in de Hoben

geplant / andersins bemindt het boschachtige ende vochte gewesten.

Tijdt. Het bloeyt in July ofte Augustus. Oeffeningh. Het wort hier te Lande doogt zaepen ende verplanten aengewonnen.

Aert en Krachten. Heydensch Wondt-kruyd is warm en droogh van aert / bitterachtigh van smaect / openende ende te samen treckende van krachten. Ravelingius.

Medicinael gebruyck. Voor versche ende oude Wonden ende fistelen: Druypt het sap ofte stropt het Poeder van dit krupt in de quetsuren ofte loopende gaten: Tot dien eynde wordt dit krupt oock in de Wondt-drancken gebuyck. Dodonæus.

Voor verstophthet van de Lever en Milt, Geel- ende Watersucht: Bereydt een afziedsel van dit krupt / maect het soet met Supcher / ende laet hier van twee mael des daeghs een roemertje vol in nemen. Dodonæus.

Voor vuyle sweeringe des Tandt-vleesch, ende van de Keel: Neemt van het afziedsel van Heydensch Wondt-kruyd een half pint / Honingh van Roosen anderhalf once / bermengt dit te samen ende laet hier mede gogelen. Dodonæus.

Gulden-roede, in 't Latijn Virga

aurea.

Geslachten.

VAn dit krupt bindt men twee soorten / het eene met ongekierfde / ende het ander met saegh-wijs gekierfde bladeren.

Gedaente. De eerste soorte van Gulden-roede heeft langhwerpige ende breedtachtige bladeren. De steelen schieten omtrent twee voeten hoogh op / ende sy zijn rondt / roodtaechtigh / ende in verscheyde zijde-taekens gedeelt. De bloemen die aen 't opperste van de steelen ozdentelich voort komen / zijn gout-geel van berwe. De wortel is bypn ende met vefelingen behangen.

De tweede soorte verschilt alleen van de voorgaende / om dat de bladeren rontom de kanten saeg-wijs gekierft ofte geschaert zijn.

Plaetse.

Plaetse. Dit Kruydt werdt in de Apothekers Hoven geplant / andersins bemint het bosch- ende berghachtige getwesen ende een vette grondt.

Tijdt. Het draeght zijn bloemen in July ofte Augustus.

Oeffeningh. Het wordt in de Hoven als het Heydensch Wondt-kruydt aengeteelt.

Aert en Krachten. De Gulden-roede is warm en droogh van aert / supberende / t'samen-treckende ende den Urijn af drijvende van krachten. Dodonæus, C. Durantus.

Medicinal gebruyck. Voor alderhande Wonden ende quetsuren: Tot dien eynde werdt het onder de Wondt-diancken vermengt. Dodonæus.

Voor 't Graveel ende Steen: Bereydt een afziedsel van dit kruydt in wijn / ende laet hier van drincken. C. Durantus.

Voor losse Tand en bedorven Tante-vleesch: Bereydt een afziedsel van dit

Kruydt in gestaelt water ofte roode wijn / ende wascht ofte spoelt de mont daer mede. Joh. Schroderus.

Wildt Wolle-kruydt, in 't Latijn

Verbascum Silvestre.

Gedaente.

Dit Gewas brenght voort geknoopte / houtachtige steelen ofte rijstkens / met witachtige ruppghe bekleet. Apt pder lidt spruyten altydt twee ober malkanderen staende / ruyge ofte harpige bladeren / die van onse gemeyne Salie eenighzins gelijk / maer grooter. Aen 't opperste van de steelen draeght het geele bloemen / van gedaente de Doove Neetelen bloemen niet ongelijk. De wortel sinckt diep in de Aerde / ende is met veel sselingen behangen.

Plaetse. Dit Gewas wordt hier te Lande van de Aef-hebbers der kruyden in de Hoven onderhouden.

Tijdt. Het bloeyt in May ende Juny, en het zaet wordt in July rijp.

Oeffeningh. Het wordt door zaet in de Hoven aengewoimen.

Aert en Krachten. Dit Gewas komt in aert en krachten met ons gemeen wit Wolle-kruydt over een. Dodonæus, Matthiolus.

Scorzonera.

Gedaente.

De Scorzonera brenght voort langhwerpighe / spitse / ende aen de kanten een wepnigh ghesneden grijsachtige bladeren. De steelen zijn ront / een voet ofte anderhalf hobgh opschietende / ende op de toppen met een groote geele bloem / die van Papenkruydt ofte de Paerde-bloemen gelijk / beladen. Het zaet is langhwerpig. De wortel langh / van buyten zwartachtigh / van binnen wit / de welke gequett zijnde een melckachtigh sap van sich geeft.

Plaetse. Dit Kruydt wordt hier te Lande in Apothekers Hoven geoeffent ende onderhouden.

Na 2

Tijde.

Tijdt. Het bloeyt hier te Lande in May ende Juny.

Oeffeningh. Het wordt door 't zaet aengewonnen / 't welck men in 't begin van April in de aerde werpt.

Aert en Krachten. De Scorzonera is warm ende vocht in den eersten graedt / daer by besittende een besondere kracht tegen pest / besmettinge / ende alderhande vergift. Matthiolus.

Medicinael gebruyck. Voor Pest, pestige Koortsen, ende diergelijcke besmettelijcke Siekten: Neemt van het krupdt met de wortel drie handen vol / snijt het kleyn / ziedt het in een pint goede Wijn-azijn tot dat de helft versoden is / hier van geeft een ofte twee oncen t'effens in om het zweeten te behoorden: Oock is seer dienstigh tot bezydingh van de voorverhaelde siekten / alle moorgen nuchteren een lepel vol van de selfde azijn ingenomen. Ravelingius.

Voor langhduurende Koortsen, Swaer moedigheyt, vallende Siekten, draeyinge des Hoofts, Beten ofte Steken van venijnigh Gedierte, ende opstijginge van de Lijf-moeder: Laet van het afziedtsel van Scorzonera-wortel dickwils dzincken / ofte een once van des selfs sap in nemen. Cardanus, Matthiolus, C. Durantus, Joh. Schroderus.

Voor duyfter Gesicht: Neemt het melckachtigh sap van de wortel / ende druppt het in de Oogen. Dodonæus.

Vloy-kruyd, in 't Latijn *Psyllium*.

Gedaente.

De krupdt brenghet voort seer veel teere steelkens / die met veel langhtwerpige / smalle / haptige ofte rupge bladeren bewaesen zijn. Aen de toppen van de steelkens draeght het schelserachtige knopkens / waer upt seer kleyne wolachtige witte bloemkens voort spruyten. Het zaet is bruyn ende blinckende. De wortel is wit ende met sommigedunne beselingen behangen.

Plaetse. Het wordt in sommige Hoben gezaept / andersints komt het weeldigh in vette grondt / voornamentlijck aen de Zee-kant voort.

Tijdt. Het bloeyt in July ofte Augustus, ende in October wordt het zaet rijp.

Aert en Krachten. Het zaet van Vloy-kruyd, 't welck alleen tot Medecijne gebruyckt wordt / verkoelt in den tweeden graedt / maer is middelmatigh gestelt in vocht-maken ende verdroogen. Daer-en-hoben heeft het een besondere kracht om de geele Gal af te drijven / ende des selfs seerpigheyt te versachten / maer het moet met voorzichtigheyt / volgens het getuygenis van Serapion ende Avicenna, inwendigh gebruyckt worden / want te veel ofte te dickwils ingenomen zijnde / verweckt bangigheyt ende bezwijmenisse aen het herte. Galenus, Matthiolus, Fuchsius.

Medicinael gebruyck. Om de geele Gal in Buyck-loopen, Buyck-pijn, ende heete Koortsen af te setten: Neemt van drie tot ses

tes vierendeel loots van het zaet / weecht het in genoeghsaem water tot dat het slijmerachtigh wordt / door gewongen zijnde doet'er by Syproop van Violen ofte van Roosen een once / ende laet dit op een reys in nemen. Joh. Schroderus.

Voor Flereijn: Neemt van de slijmerigheyt met water upt het zaet getrocken / Olie van Roosen soo veel van nooden is / menght dit te samen tot een salsken / ende bestrijckt 'er de pijnelijcke plaetse mede. Dodonæus.

Voor wildt Vuur, ende witte Schurft des Aengeichts: Trecht upt het zaet met azijn een slijmerachtigheyt / ende bestrijckt het daer mede. Ravelingius.

Voor drooghte van de Tongh ende rouwigheyt van de Keel: Neemt van de slijmerachtigheyt van 't zaet met Weeghbree-water upt-getrocken / Syproop van Violen, van Porceleyn, van elck's een once / te samen vermenght zijnde / laet hier van dickwils licken.

Voor roode ofte ontfteken Oogen: Wet de Oogen dickwils met de slijmerachtigheyt van 't zaet met Roosen-water upt-getrocken zijnde. Fuchsius.

Steen-zaet, Peerlen-kruydt, in 't

Latijn Litospermum, Miliun Solis.

Gedaente.

Dit kruydt heeft ronde ende hardtachtige steelen / in verscheide zijde-tackshens gedeelt. De bladeren zijn langhwerpig / spits toe loopende / rouw / ende doncker-groen van verwe. Aan de oorspronck der bladeren spruyten witachtige bloemhens / die van wit / gladt ende hardt zaet gevolgt worden. De wortel is dick / ende suckt diep in de aerde.

Plaetse. Het wortel hier te Lande in de Hoven gebonden.

Tijdt. Het bloeyt van May tot diep in de Sommer.

Oeffeninge. Het wortel gezeijpt in 't laetste

van Maert ofte begin van April, in drooge ende sabelachtige aerde.

Aert en Krachten. Peerlen-kruydt ende boognamentlijck het zaet is warm en droog in den tweeden graet / ende den Heijn af drijvende van krachten. Galenus.

Medicinael gebruyck. Voor 't Graveel ende de Steen: Neemt van het zaet een ofte anderhalf vierendeel loots / sijn gestooten zijnde geeft het met wijn in. Dioscorides.

Voor swaren Arbejdt der Vrouwen: Neemt van het sijn gepoepert zaet een half loot / ende laet het met Vrouwen soch innemen. Matthiolus.

Voor alle daeghs Koortsen: Neemt een vierendeel loots ofte anderhalf / ende geeft het met eenigh bequaem nat voer het aankomen van de koofts in. Joh. Schroderus.

Mans-bloet, in 't Latijn *Androsæmon*.

Gheslachten.

Wij sullen hier twee soorten van dit kruidt beschrijven / waer van het eerste van Dodonæus, ende het ander van Lobel onder de naem van Androsæmon is aengetekent.

Gedaente. De Androsæmon van Dodonæus heeft recht opstaende / ronde / ghescrepte harde steekens / met bladeren drie ofte viermael grooter dan die van St. Janskruidt betwassen; dese zijn eerst groen / ende in 't laetste van de Sommer doncker-root van berte / uyt de welcke / gewreeven ofte geperst zijnde / een roodt sap te voorschijn komt. De bloemen zijn geel / ende worden van ronde bolleken / die eerst groen / daer na root / ende eyndelijck zwartachtigh van berte zijn / ende hyjn zaet in sich beslyuten gevolght. De wortel is houtachtigh.

Lobel ducht sijn Androsæmon uyt met de Schilderpe die Dodonæus de wilde Ruyte met gedaente van Hypericum toegevoeght heeft / ende schrijft dat dit kruidt te waersichtiger Androsæmon gheheten wordt / om dat niet alleen de bloemen / maer oock de bladeren geperst ofte gewreeven zijnde / een hyjn-roodt sap geven. 't Gele ghewas is grooter en langer / hebbende minder / maer soo veel te grooter bladers dan St. Janskruidt, den welcken dat van bloemen ende zaet is gelijckende. De steelen zijn roodachtigh / dun / ronde / ende twee Cubitus hoogh.

Plaetse. De Androsæmon wordt by de Lief-hebbers van kruiden in de Hoben onderhouden.

Tijdt. Dit kruidt bloept in July ende Augustus.

Oeffeningh. Het wordt door zaet aengewonnen / ende voort gekomen zijnde blijft langh in 't leven.

Aert en Krachten. Dit Gewas is warm ende droogh van aert / afvagende ende de

galachtige bochtigheden af - vagende van krachten: soo dat het in aert / krachten / ende medicinael gebruyck met het Herts-hoy ofte Ascyrum in alles over een komt. Dioscorides, Dodonæus.

Scorpioen-kruidt, in 't Latijn *Scorpioides*.

Gedaente.

Dit kruidt brengt voort / sommige teere ende ter aerde leggende steekens / met sommige langhwerpige ende wat breechtachtige bladeren betwassen. De geele bloemen zijn van gedaente die van Lathyrus ende Vitsen gelijck: na dese volgen rouwe / kronne ende omgeboogen hauwen / van lidtwijs aen een hangende zaden gemaecht / ende de staert van een Scorpioen uytbeeldende. De wortel is dun.

Plaetse. Het wordt hier te Lande alleen in de Hoben onderhouden.

Tijdt. Het bloept in May ofte Juny.

Oeffeningh. Het wordt alle Jaer in de Maent April gezaet.

Aert en Krachten. Soo veel van de krachten van dit kruidt bekend is / soo dient het tot een haestigh genees - middel voor de steken van de Scorpioenen, te weten het gestooten kruidt daer op gelept. Dioscorides.

Velt-cypres, in 't Latijn *Iva arthetica*, *Chamepitys*.

Gedaente.

Dit kruidt heeft veel dunne ende langh de aerde kruppende geknoopte steekens / die met lange / smalle / wat hartzachtige / ende in drie deelen gesneden bladeren betwassen zijn. De klepne geele / ofte oock wel witte bloemkens komen omtrent de oorspronck der bladeren te voorschijn. Het zaet is kleyn ende de wortel dun. Dit gehele kruidt heeft een hartachtige reuck.

Plaetse. Het wordt in de Apothekers Hoben onderhouden.

Tijdt.

Tijdt. Het bloeyt in July ende Augustus, ende daer na wordt het zaet rijp.

Oeffeningh. Het moet alle Jaer in de Maent April in goede ſabelachtige aerde gezaeyt worden.

Aert en Krachten. De Velt-cypres is warm in den tweeden ende droogh in den derden graedt / openende / dun makende ende den Urijn drijvende van krachten. Galenus, Matthiolus.

Medicinael gebruyck. Voor Geel-sucht, verstoptheyt van de Lever, 't Graveel, ende opgestopte Maent-stonden: Neemt van dit Kruydt twee handen vol / ziedt het op in een pint Wijn / tot dat een derdendeel verſooden is / ende laet hier van twee ofte drie-mael des daeghs een roemertje vol van dymcken. Dodonaëus, Matthiolus, Fuchsius.

Om de dooden Vrucht af te drijven: Neemt Velt-cypres een handt vol / ziedt het in een half pint Wijn-azijn tot de helft /

ende laet dit in twee repſen innemen. Ravelingius.

Voor Flerecijen ofte Heup-gichte: Neemt van het gedrooghte ende ſijn gheſtooten Kruydt een vierendeel loots / ende geeft het met eenigh nat ettelijcke dagen achter een in. Joh. Stocker.

Voor koude gebreken van de Herzen ende Zenuwen: Bereydt een afziedſel van dit Kruydt met water / doet 'er by wat Suiker / ende laet hier van twee-mael des daeghs een goeden dronck innemen. Fuchsius.

Eeren-prijs Manneken, in't Latijn *Veronica Ma.*

Geslachten.

Van dit Gewas worden hier te Lande meest twee ſoorten gebonden; te weten groote ofte kruypende ende kleyne ofte Velt-Eeren-prijs Manneken.

Gedaente.

Gedaente. Kruypende Eeren-prijs Manneken brenghet voort teere ende langhs de aerde kruypende steelkens / een spanne ofte hooger opschietende / ende met breedachtige / rondom de kanten saegh-wijs ghekerelde ende met klepne wolachtigheyt bedekte bladeren bewassen. De blaetwe bloemkens komen langhs het opperste der steelkens ordentlijck voort / nalatende platte hauwkens / met rondt ende zwartachtigh klepzaet gebult. De wortel is beselachtigh.

Veldt Eeren-prijs Manneken is de voornoemde soorte van ghedaente seer gelijk / maer in alles klepnder / nochte de bladeren met eenige hazzachtige ruyghte beset.

Plaetse. De eerste soorte wordt van de Apothekers in de Hoven onderhouden / andersins groept het op sabelachtige ende santachtige gronden. De tweede soorte wordt in de bochte Beemden ofte Velden gevonden.

Tijdt. Sy bloeyen beyde in Juny ende July.

Oeffeningh. Kruypende Eeren-prijs Manneken wil geplant ofte gezaeyt zijn op drooge ende openluchtige plaetsen.

Aert en Krachten. Kruypende Eeren-prijs Manneken is warin ende droogh van aert / t'samen-treckende / den Urijn ende 't zweet-drijvende van krachten / ende wordt onder de Wondt-kruypden gerekent. Fuchsius.

Veldt Eeren-prijs Manneken wordt tot geen Medicijne gebruyckt. Dodonæus.

Medicinael gebruyck. Voor verstoppinge van de Lever ofte Milt, Graveel, Schurft-hoyt ende Wonden: Bereydt een afziedsel van dit krupt / ende laet hier van drincken / ofte neemt van het sap twee oncen / witte Wijn een once / ende laet dit op een reys in nemen. Dodonæus.

Voor besmettelijcke Koortsen: Neemt ghedrooght ende sijn ghestooten Eeren-prijs Manneken, van de beste Theriacel van elck een vierendeel loots / vermengt het met water van dit krupt gedistilleert / ende neemt het in om het zweten te verwecken. Matthiolus.

Voor Bloet-spuwen en Teeringh: Neemt van het gedistilleert water van dit krupt drie oncen / maect het soet met Suckter ende laet het gebuycken. Dodonæus.

Voor vuyle Wonden ende Sweeren: Druypt 'er het sap van dit krupt in / ende legt het gestooten krupt daer boven op. Fuchsius.

Eeren-prijs Wyfken, in 't Latijn

Veronica Femina, Elatine.

Gedaente.

Dit krupt heeft teere en langhs de aerde kruypende steelkens / met bladeren / die van Penninck-kruyd seer wel gelijkende / bewassen / maer met een dunne wolachtigheyt bekleedt. Langhs de bladeren heeft het geele bloemkens met een achter afhangende horeuken / als die van wilde Vlas versien / en ronde zaet-bollekens / met zwart zaet gebult / nalatende. De wortel is beselachtigh.

Plaetse. Het wordt gebonden in de Kossen-velden / maer in de Hoven geset komt het traecer voort.

Tijdt. Het bloeyt in May ofte Juny.

Aert en Krachten. Dit krupt heeft een verdroogende en t'samen-treckende kracht, Dioscorides, Plinius.

Medicinael gebruyck. Voor alderhande Wonden, Quetsuren, Kancker, quade Sweeringen, en voorts-eetende Zeeren: Neemt het sap van dit krupt / druyp het daer in / en legt het met doecken daer op. Lobel.

Voor Melaetsheyt: Neemt van dit sap een once / ofte van het gedistilleert water drie oncen ende geeft het in. Ravelingius.

Voor sinckingen die op de Oogen vallen: Neemt het gestooten krupt / en bindt het boort 't Hoof. Dioscorides.

Voor de roode Loop: Bereydt een afziedsel van dit krupt / ende laet hier van drincken / oock wordt het nuttelijck onder de klisterien vermengt. Plinius.

Voor scheursel, uytsincken van de Lijfmoeder,

moeder; ende onmatige Maent-stonden: *Neemt drie oncen van het gedistilleert water van dit kruidt / en geeft het op een reys in. Ravelingius.*

Voor vuyle sweeringe van de Mondt, en Keel: *Neemt het geseyde water ende goz gelt daer mede. Ravelingius.*

Druyven-kruidt, in 't Latijn
Borrys.

Gedaente.

Druyven-kruidt heeft een ronde steel / in veel zijde tacrhens verdeelt / en met veel langhtwerpige en diep gesneden bladeren / die van Rakette niet ongelijck betwassen. *Neffens en boven de bladeren wassen veel bleock-geele bloemkens / van gedaente gelijk een eerst bloepende Druyve. De wortel is met vertwarde selsingen wijdt uytgespreydt.*

Plaetse. Het wortel in de Nederlanden alleen in de Hoben gebonden.

Tijdt. Het bloeyt in July en Augustus.

Oeffeningh. Het moet alle Jaren in April in sabelachtige aerde gezeeyt zijn.

Aert en Krachten. Druyven-kruidt is warm en droogh in den derden graedt / openende / doorsnijdende en dun makende van krachten. Dodonæus.

Medicinael gebruyck. Voor Amborstigheyt en Etter spouwen: Neemt van dit kruidt vier handen vol / ziedt het in een pint wijn / tot dat een derden deel versoden is / en geeft hier van een roemertje vol te dyncken. Dioscorides, Egineta.

Om den Urijn en de Maent-stonden der Vrouwen te verweken: Hier toe gebruykt het vooz verhaelde afziedsel in wijn bereydt. Lobel.

Voor pijn van de Lijf-moeder: Neemt Druyven-kruidt vier handen vol / Byvoet, Kamillen-bloemen van elchs een handt vol / ziedt dit te samen in wijn tot een pap / doet daer by Olie van Lelien twee oncen / en legt het warm op de buuck. Ravellogius.

Yser-kruidt, in 't Latijn Verbena.

Geslachten.

Dit Gewas is in recht opstaende / en leggende ofte kruppende Yser-kruidt onderscheyden.

Gedaente. Het gemeyn en recht opstaende Yser-kruidt brenghet voort een kantige steel / in verscheide zijde tacrhens verdeelt / en met langhtwerpige en diep gesneden bladeren betwassen. Langhs het opperste der steelen groepen blaensachtige bloemkens. De wortel is langh en vefelachtigh.

Leggende ofte kruppende Yser-kruidt is kleynder / teerder / en de bladeren zijn dieper gekerft ofte geschaert als an de wooggaende soorte.

Plaetse. Bepde dese soorten worden in de Hoben onderhouden / hoe wel de eerste oock in 't wilde by de wegen / hagen en water-grachten gebonden wordt.

Th

Tijdt.

Tijdt. Yfer-kruydt bloeyt in July en Augustus.

Oeffeningh. Dese krupden worden van zaedt en af-scheuren der planten aengewonnen.

Aert en Krachten. Yfer-kruydt is warm en droogh van aert / bitter van smaack / en een wepnigh t'samen treckende van krachten. Brunfelsus.

Medicinael gebruyck. Voor Geel-sucht: Neemt van dit gedrooght krupdt een vierendeel loots / Wierdoock een half vierendeel loots / sijn gestooten zijnde geeft het met oude wijn in. Dioscorides.

Voor Hoofst-pijn: Neemt Yfer-kruydt soo veel van noden is / stoot het kleyn / doet'er by wat Olie van Roosen en Azijn / en bindt het voor 't hoofst. Dodonæus.

Voor Tandt-pijn, losse Tanden en sweeringe van de Mondt: Spoelt ofte wascht de Mondt met het afziedtsel van dit krupdt

in water ofte wijn berepdt. Dioscorides.

Voor 't Graveel, vallende Sieckten, verstoptheyt van Lever en Mildt, en Melaetsheyt: Geest van het uyt-gedruichte sap een once in / ofte laet van het afziedtsel met wijn berepdt drincken. Arius.

Voor Teeringe. Neemt een vierendeel loots poeper van Yfer-kruydt / en geeft het met eenigh bequaem nat in Ravelingius.

Voor pijn van de Lever. Hier tegen gebruyckt een vierendeel loots van de bladeren / sijn gestooten zijnde / met wijn. Apulejus.

Voor versche en oude Wonden: Neemt het gestooten krupdt met Boter vermengt / ende leght het plaester-wijs op. Apulejus.

Edel Lever-kruydt, in 't Latijn

Hepatica, Hepaticum trifolium.

Gedaente.

Dat krupdt heeft breedtachtige bladeren / in drie deelen gesneden / pder op een bysonder steekken voort komende. De bloemkens zijn van ses ofte seveit / sterrewijs rondom een kleyn bolleken staende / bladerkens gemaect; dese komen dickwijls in January ofte February op teere / rupghen en wat rootachtige steekkens te voorschijn. In de berwe van de bloemen verbindt men een groot onderschept / want men siet het met bleek ofte Hemels-blaeuwe / violette / witte / lijfverwige / purper-roode / en dubbelde byjn-blaeuwe bloemen. Het zaet is kleyn en wit / de wortel dun / zwart en seer gebeselt.

Plaets. Het wortel hier te Lande alleen in de Hoben onderhouden.

Tijdt. De bladeren kunnen seer wel tegen de koude van de Winter / ende de bloemen komen heel vroegh te voorschijn.

Oeffeningh. Het wordt in April verplant.

Aert en Krachten. Edel Lever-kruydt is koudt en droogh van aert / en een wepnigh t'samen treckende van krachten. Lobel, Dodonæus.

Medicinael gebruyck. Voor ontfekinge slappig-

slappigheyt, en verstoptheyt van de Lever: Bereydt een afziedsel van dit kruidt met Water ofte Wijn / en laet hier van drincken: ofte gebruycht des selfs gedistilleert water. Matthiolus, C. Durantus.

Voor Scheursels: Reemt van het ghe-
dooght en gepoepert kruidt een halve se-
pel vol / ende laet het eenige dagen achter
een met wangen Wijn in nemen. Baptista
Sardus.

Voor in- en uytwendige Wonden: Drinkt
dichwils van het afziedsel van Edel Lever-
kruidt, ende legt het gestooten kruidt van
bupten op. Ravelingus.

Epimedium.

Gedaente.

Dit Gewas brenghet voort dunne ronde
steelkens / aen de welke breedte / voor
spitse / hardachtige / rondom saegh-wijs
gekerelde / bleek-groene bladeren afhan-
gen / die gemeenlyck drie aen een steelken
geboeght / en aen de kanten met eenige
doornachtige tandkens gewapent zijn. De
bloemkens zijn uyt vier bladenkens ghe-
maect / gespickelt met tusschen-loopende
witte strepen / van de welke de uiterste
kanten ende aberechte zijde root zijn / maer
binnen zijn die geel / en de draepkens die in 't
midden staen zijn groen. De wortel ver-
spreydt sich wijt en verre / op sommige
plaatsen nieuwe uyt-spruytselen voortbren-
gende / ende is onder met veel beselingen
behangen.

Plaetse. Dit kruidt groeyt hier te Lande
alleen in de Hoven.

Tijdt. Het bloeyt in de Somer.

Oeffeningh. Het wordt door het af-scheu-
ren der planten aengeteelt.

Aert en Krachten. De wortel van dit
Epimedium is wat doogende / en t'samen-
treckende van smaect: maer de bladeren
zijn seer bitter / en by na van smaect de
Chamelæa gelijck. Lobel.

Speer-wortel, in 't Latijn Serpen- taria.

Gedaente.

Speer-wortel verkrijght een recht opstaen-
de steel / omtrent twee ofte drie voeten
hoogh / dick / ronde / en met veel spickelen
als een Slangen-huidt verciert. De bla-
deren zijn langhwerpigh / groot / ses ofte
seven geschicktelijck by een geboeght. Uyt
de top van de steel komt voort een langh-
werpige scheede / van buyten grasverwigh /
van binnen uyt den blaetwen en rooden /
en in 't midden met een zwartachtigh spits
stamperken versien / 't welck daer na open
gaende / plaetse geeft aen een drupachtige
tros / welcker Besien eerst groen en daer na
root en vol sappigh zijn; dese behouden in
sich hardachtigh zaet. De wortel is knob-
belachtigh en dick.

Plaetse. Dit Gewas wordt in de Neder-
landen in de Hoven geoeffent.

Tijdt. Het bloeyt in Juny en de Besien
worden in Augustus rijp.

Oeffeningh. Het wort van bollekens ofte
klusters van de wortel vermenighvuldicht.

Aert en Krachten. De Speer-wortel komt
in aert / krachten en medicinael gebruycht
met de Kalfs-voet, in 't derde Deel deses
Boecks beschreven / seer wel ober eens
Galenus.

Alant-wortel, in 't Latijn Hele- nium, Enula campana.

Gedaente.

Alant-wortel heeft seer 'grootte / lange /
breede / spitse bladeren / met een wol-
achtige ruyghe bedekt / aen de kanten
een wepigh geschaert / uyt den groenen
witachtigh van berwe / maer aen de onder-
ste zijde witter / als aen de bovenste. De
steel schiet omtrent vier of vijf voeten hoogh
op / en is aen de toppen met breedte / ron-
de / geele bloemen versien. Het zaet is

B b 2

langh

Langhwerpigh / dun en smal. De wortel is dick en bitterachtigh van smaech.

Plaetse. Dit krimpdt wordt beeltijts om zijn wortel in de Hoven onderhouden.

Tijde. Het bloeyt in Juny en July.

Oeffeningh. De Alant-wortel, plantmen in February in goede en wel gemeste aerde drie voeten van een / en wil gaerne wassen op een sommerachtige plaetse.

Aert en Krachten. De wortel van dit Gewas is warm en droogh in den tweeden graedt. Fernelius houdtse voor warm in den derden / en droogh in den eersten graedt. Van krachten isse openende / afvagende / het zweet drijvende / en het vergift of besmettinge wederstaende. Brunfelsius, Matthiolus.

Medicinael gebruyck. Voor Amborstigheyt, verslijmde Borst, slappe Maegh, bemertelijke Siekte, en verstoptheyt van het Ingewandt: Hier tegen gebuycht alle

morgen een stuckje geconsijte Alant-wortel: ofte neemt van de gedrooghde wortel een vierendeel loots / en geeft het met Wijn in. De Alant-wijn kan tot de selve gebreeken oock nuttelijck gebuycht worden. Dioscorides, Dodonæus, C. Durantus.

Voor Heup-gichte ofte Sciatica: Neemt de bladeren soo veel van noden is / ziedtse myerw in Wijn / ende leghtse van buypen op. Dioscorides.

Voor de Wormen: Laet van het afziedsel van de wortel drijcken. Plinius.

Voor 't Graveel ende opgestopte Maentstonden: Bereydt een afziedsel van de wortel met Water ofte Wijn bereyt / en laet hier van een roemertje vol drijcken. Dioscorides.

Voor oude Zeeren en vuyle Sweeringen: Koocht de wortel heel myerw / stoofse kleyen / doet'er by Honingh / ende leght het op de Zeeren ofte Sweeringen. Dodonæus.

Voor Schuricheyt: Neemt de kleyen gestooten versche wortelen / vermengtse met Derskens-reusel ende bestrijckt'er het Schurft mede. Ravelingius.

Bertram, in 't Latijn *Pyrethrum*.

Gedaente.

Dit krimpdt brenghet voort dickachtige steelkens / die omtrent een spaimie hoogh opschieten / en met seer kleyen ghesnippelde bladeren / als die van Kamille, ofte *Daucus* bekleedt zijn. Op de toppen van de steelen draeght het een breede bloem / wiens kruyn geelachtigh / en de rondom staende / langhwerpige / smalle bladkens aen de bovenste zijde witachtigh / en aen de onderste wat purperachtigh van berwe zijn. Het zaet is dun en langhwerpigh. De wortel is matelijck dick en langh / seer scherp ofte heet van smaech.

Plaetse. Het wordt in de Nederlanden nergens dan in de Hoven gevonden.

Tijde. Het bloeyt in de Somer.

Oeffeningh. Het wordt van zaet en door de afgebroken wortelen aengetelt.

Aert en Krachten. De Bertram is heet en droogh.

doogh by na in den vierden graedt / dunmakende / dooz-snijdende / en het zweet geweldigly drijvende van krachten. Brunfelsius, Fuchsius.

Medicinael gebruyck. Voor Tandt-pijn: Neemt een stucje van de wortel / en steekt het in de holle Tandt / ofte ziedt de wortel in azijn / de welke ghy in de mond sulthouden. Dioscorides, Galenus.

Voor langhduurende huyveringen in sommige Koortsen: Neemt olie daer de wortel in gesooden is / ende bestrijckt 'er de rughgraedt / en onder de voeten daer mede. Dioscorides.

Voor verkoude en lamme Leden: Bestrijckte met de boozsepe ole. Dioscorides.

Voor verouderde Hooft-pijn en Lammigheyt: Knauwt een wepnigh van de wortel in de mond / ende spout het quijl gestadigh uyt. Brunfelsius.

Wilde Bertram, wilde Dragon,
in 't Latijn *Parmica*, *Pyrethrum Sylvestre*, *Draco Silvestris*.

Gedaente.

Dit Gewas byenght voort dunne ronde steekkens van een voet ofte anderhalf hoogh / in eenige zijde-tackskens gescheiden / en met lange / smalle / rondom de kanten saegh-wijs gekertelde bladeren bewassen. De bloemkens groepen aen 't oepersie van de tackskens / en zijn in 't midden en rondom met witte bladerkens beset / de gedaente / hoe welse klepnder zijn / van de stinkende Kamillen uytbeeldende. De wortel is velsachtigh / en wijst voort kruppende.

Plaetse. Het wordt in sommige Hoben geplant / andersints wordt het genoegh in sommige Deemden van Brabant gevonden.

Tijdt. Het bloeyt in May, Juny en July.

Aert en Krachten. De *Parmica* is warm en doogh tot in den derden graedt / opeuende / verteerende / dun makende / en dooz-snijdende van krachten. Fuchsius, Matchio.

Medicinael gebruyck. Voor blaeuw geslagen ofte gestooten Placken: Neemt de versche bladeren en bloemen / gestooten zijnde leghtse op. Dioscorides.

Om te doen Niesen: Neemt het poeyer van het gedrooght krupdt ofte Bloemen / ende haelt het in de Neus-gaten op. Dioscorides.

Voor Tandt-pijn, Sinckingen, vallende Sieckte en Lammigheyt: De wortel geknauwt zijnde / trecht veel bochtigheden uyt waer door de genoemde gebreken geneken worden. Ravelingius.

Roosen-wortel, in 't Latijn Radix

Rhodis.

Gedaente.

Ut de wortel van dit Gewas springten veel ronde steekkens / een spanne ofte wat hooger opschietende: Dese zijn met veel langhwerpige / breedachtige / spitse / gelijvige / gladde / en rondom de kanten saegh-wijs gekertelde bladeren beset. De bleekte ofte groen-geele bloemkens komen / kroons- ofte krans-wijs by een geboeght / te voorschijn. De wortel is dick en knobbelachtigh / de welke geknauwt ofte gewreven zijnde geheel de reucke heeft van een Roose.

Plaetse. Het wordt hier te Lande in de Hoben van de Krupdt-beminners onderhouden.

Tijdt. In de Lente springten de steelen voort / en in de Somer draeght het somtijds sijn bloemen.

Oeffeningh. Het wordt dooz de wortelen aengeteelt / en wil wel in sant- ofte velsachtige aerde / en op een lommetachtige plaetse geplant zijn.

Aert en Krachten. Roosen-wortel is van getemperde natuure. Galenus en Aegineta houdense voor warm in den tweeden graet / en herteerende van krachten. Fuchsius schrijft dat het is warm en doogh in den tweeden graedt. Dodonaus schrijft het een verkoelende aert en kracht toe.

25b 2

Medi-

Medicinael gebruyck. Voor Hooft-pijn: *Neemt van de bladeren van dit Krupdt so veel van nooden is / stoot het kleyn / doet 'er by wat Olie van Roosen / en bindt het op 't Hooft-hoof en slapen des Hoofts.* Dioscorides.

Smeer-wortel, in 't Latijn Telephium, Crassula.

Geslachten.

V An dit Krupdt bindtmen de volgende soorten: te weten / gemeene Smeer-wortel, Spaense Smeer-wortel, en kleyne Smeer-wortel, die altijd groen blijft.

Gedaente. De gemeene Smeer-wortel berijcht recht opstaende / ronde / dikke / gladde steelen / die met dicke bladeren / die van de Hof-porceleyn eenighsints gelijk / dicht bewassen zijn. De bleek-geele bloemkens staen kroons-wijs by een geboeght. De wortel is wit en knobbelachtigh.

Spaense Smeer-wortel heeft wepniger / doch grooter en gelijviger bladeren / die altijd twee ober malkanderen staen / en aan de kanten somtijds een wepnigh gesneden zijn. De bloemen zijn de voorgeaende soorte gelijk / en de wortel is mede knobbelachtigh.

De kleyne en altyds groene Smeer-wortel brengt voort dunne / teere / en ter aerde huckende steelkens / met kleynder en ronder bladeren als van de gemeene Smeer-wortel begroeyt. De bloemkens zijn root ofte purperachtigh. De wortel is veselachtigh.

Plaetse. Dese soorten van Smeer-wortel worden in de Hoben onderhouden.

Tijdt. Sy dragen haer bloemen in July ofte Augustus.

Oeffeningh. Sy worden door het planten ende afseheuren der wortelen aengeteelt / en moeten op schaduwachtige plaetsen / en in sabelachtige aerde geplaeft zijn.

Aert en Krachten. Voor witte Zeerigheyt ofte Schelferinge: Leght de gestooten bladeren ses uren daer op / maer daer na

moet het met Gersten-meel gestreken worden. Lobel.

Voor onsuivere ende ontfteken Wonden: Druypt het sap daer in / en leght het gheleust Krupdt daer boven op. Ravelingius.

Voor inwendige Wonden, Sweeringen en Scheurfels: Laet van het afziedsel van dit Krupdt dickwijs eenige tijdt langh dymen. Chabræus.

Cyperus.

Geslachten.

V An dit Gewas bindt men in de Hoben van Nederlandt twee soorten / het een met ronde / en het ander met lange wortelen.

Gedaente. De Cyperus met ronde wortelen brengt voort een drie-hoeckige gladde steel / en langhwerpige smalle bladeren / met een wtpuylende rugge versien. Op de top van de steel staet een tros niet-pluymen / daer kleyn zaedt in besloten is. De wortel is knobbelachtigh / door sommige salsingen aen een verbonden / lieflijk van reuck / bitterachtig van smaack / van buyten buyen en van binnen witachtigh.

De Cyperus met lange wortelen is de voorgeaende in alles gelijk / maer grooter. De wortelen zijn seer langh en geknoopt.

Plaetse. Dese soorten worden in de Hoben onderhouden.

Tijdt. In Juny, July en Augustus staen dese Krupden in haer fleur.

Oeffeningh. Sy worden door haer wortelen aengeteelt / en op bochte plaetsen geplant / maer de Cyperus met lange wortelen moet alle Jaer eens verplant worden / oft anders sal hy vergaen.

Aert en Krachten. De Cyperus is warm en dzoogh in den tweeden graedt / sonder scherpigheyt openende / ende eenighsints t'samen-trekkende van krachten. Galenus.

Medicinael gebruyck. Voor Graveel, Water-sucht, opgestopte Maent-stonden, verkouthet van de Lijf-moeder en Buyck-pijn: Neemt van de gedroogde en sijn gestooten wortel een vierendeel loots / en geeft het met Wijn

Wijn in: Soek kan men het afsiedsel van de wortel tot een slobinge voor de genemde gebreken gebruiken. Galenus, Egineta.

Voor verouderde ende voort eetende Zee-
ren: Stroopt'er het poeper van de wortel in/
ofte vermenght het met Wijn en srijckt het
daer op. Egineta.

Soet-hout, in 't Latijn *Glycyrrhiza*.

Liquiritia.

Gedaente.

Soet-hout brenghet voort hooge en getackte
steelen / waer aen kleyne middel-sceel-
kens voort spruyten / die aen weder-zijde
met veel langhwerpighe / spicse / en doncker-
groene bladerkens beset zijn / en altijd/
uytgenomen het uiterste blad / twee ober
malkanderen staen. De bleek- blaetwe
bloemen komen veel en aer-wijs by een ge-
voeght / als de bloemen van de Vitsen. op
korte steelkens te voorschijn / de welke van
kleyne zaed-huyfkens ghevolghet worden.
De wortelen zijn seer langh / van buyten
brun / van binnen geel / en seer soet van
smaeck.

Plaetse. Dit Gewas groeyt hier te Lan-
de in de Hoben.

Tijdt. Het draecht hier selden bloemen/
en is daarom van sommige / maer te on-
recht onvruchtbaer gesoedelt.

Oeffeningh. Het wort door de wortel ver-
meenighvuldicht / en wil gaerne in sabel-
achtige aerde geplant zijn.

Aert en Krachten. De wortelen van Soet-
hout zijn matelijck gestelt tusschen verwar-
men en verkoelen / daer-en-boven hebbense
een vocht-makende en versachtende kracht.
Brunfelsus.

Medicinael gebruyck. Voor Hoest, Heef-
heydt en Engborstighedyt: Hier tegen ghe-
bruyckt het uytgedrooghe sap van de wor-
telen / 't welck gemeenlijck droop van Soet-
hout genaemt wordt: Ofte Syroop van
Soet-hout dickwils een weynigh doop ghe-
sicht / is hier toe seer dienstigh. Dodonæus.

Voor sweeringe van de Nieren en Blaes,

en koude Pisse: Bereydt een afsiedsel van
Soet-hout, en laet daer van alleen ofte met
Wijn vermenght / drincken. Joh. Stocker.

Gentiaen, in 't Latijn *Gentiana*.

Gedaente.

Dit kruidt verkrijght lange / breede en
geribde bladeren / die van de witte Nies-
wortel seer gelijk: tusschen dese bladeren
brenghet het voort rechte / holle en geknoopte
steelen / en uyt peder knoop ofte lidt twee
ober malkanderen staende bladeren / die na
de top toe kleynder worden. De bloemen
zijn bleek-geel / wit ofte met zwarte stip-
pelen besprenckelt / van gedaente een fra-
lende Sterre uytbeeldende / en komen aen
en rondom het opperste van de steel in ver-
scheyde rypen te voorschijn. Het dun / plat /
en bruyt zaet leyt in langhwerpighe huyf-
kens; daer de bloemen uyt zijn voort geko-
men / bestooten. De wortel is dick / langh /
van verwe geel en seer bitter van smaeck.

Plaetse. Het soude hier te Lande elders te
vergeefs / als in de Hoben gesocht worden.

Tijdt. De bloemen komen in de Sommerse
Maenden te voorschijn / en het zaet wordt
in de Herfst rijp.

Oeffeningh. Het wordt in April in goede
aerde en op een schaduwachtige plaetse ge-
zaeyt.

Aert en Krachten. De Gentiaen, en
booznamelijck de wortel / is warm in den
derden / en droogh in den tweeden graed /
openende / dun-makende / afvagende / en
de bederpinge wederstaende van krachten.
Brunfelsus, Matthiolus, Galenus.

Medicinael gebruyck. Voor Vergift, en
beten van verwoet Gedierte: Neemt Gen-
tiaen-wortel een half vierendeel loots / Wijn-
ruyt twintigh greyn / Peper tien greyn /
geeft dit te samen sijn gestooten zijnde met
Wijn in. Dioscorides.

Voor verstoppinge van het Ingewandt,
slappe Maegh, Wormen, Graveel, en op
gestopte Maent-stonden der Vrouwen: Be-
reydt een afsiedsel met Water ofte Wijn
van

van de wortel / en laet hier van tweemaal
des daeghs een roemertje vol van dyncken.
Dioscorides, Galenus, Fuchsius.

Voor alderhande Koortsen: Neemt een
bierendel loots poeyer van de wortel / en
geeft het met eenigh bequaem nat in.

Voor Zijde-pijn, en die van binnen ge-
quetst zijn: Neemt van het sap ofte van de
gedrooghte wortel een bierendel loots / en
laet het in nemen. Dioscorides.

Voor placken van de Huyt: Bestreijctse
siet het sap / ofte waschte met het afzied-
sel van de wortel. Dodonæus.

*Speer-kruydt, in 't Latijn Vale-
riana, Pku.*

Gedaente.

Dit kruydt brenghet eerst voort langh-
werpige / breede en ongekierfde blade-
ren / tusschen de welcke een hooge / gladde /

holle en geknoopte steel voortkruypt / aen
yder knoop ofte lidt twee andere langer /
en diep gesneeden bladeren / die van de Pa-
stinaken eenighints gelijk / voortbrenge-
de. Op de top van de steel draeght het lijf
berwige bloemkens / in verscheide krans-
sen by een vergadert. De wortel is een
dunm dick / meest bloot leggende / en door
veel beselingen aen de aerde bevesticht.

Plaetse. Het wortel alleen in de Hoben
geboonden.

Tijdt. Het draeght zijn bloemen in May,
Juny en July.

Oeffeningh. Het moet op een vochte plaet-
se geplant zijn / en by droogh weder dichtwils
bego ten worden.

Aert en Krachten. De Valeriana is warm
en droogh in den tweeden graedt / openen-
de / zweet- en de Urijn drijvende van krach-
ten. Matthiolus, Joh. Schroderus.

Medicinael gebruyck. Voor Zijde-pijn en
om de Maentstonden en Urijn te verweken:
Bereydt een afziedsel van de wortel / en laet
daer van dyncken. Dioscorides, Galenus.

Voor Engh-borsigheyt: Neemt van de
wortel twee oncen / Soethout een half ounce /
uytgepeide lange Rosijnen ses loot / koocht
dit in genoeghsaem water tot een pint / en
laet hier van tweemaal daeghs een roe-
mertje vol in nemen. Ravelingius.

Voor verstoptheyt van Lever en Mildt,
besmettelijcke Sieckten, Geelsucht en swak-
heyt van 't Gesicht: Laet van het afzied-
sel van de wortel dyncken; ofte geest van
de gedrooghte en sijn gestooten wortel een
biersadeel loots / met eenigh bequaem nat
in. Galenus, Brunfelsus, Fuchsius.

Voor oude Zeeron: Druypt'er het sap
in / en legt het gestooten kruydt daer bo-
ven op. Matthiolus.

*Vreemde of Griekse Valeriana, in
't Latijn Valeriana Græca.*

Gedaente.

Dit kruydt heeft rechte / dunne / holle
steel / omtrent anderhalven voet
hoogh

hoogh opschietende. De bladeren komen seer veel aen een middel-ribbe pluym-wijs vergadert / en tegen malkanderen overstaende / als de Viscen bladeren / te voorschijn / waer van peder is langhtwerpigh / in 't midden breedachtigh / dooz spits / en achter met een rugge een weynigh uytpruylende. Op de top van de steel draecht het bleek-blaeuwe bloemen / van vijf bladekens gemaccht / en in 't midden met eenige witte draepkens verciert / die aen 't eynde met geelachtige nopkens beset zijn. Het zwart zaet lept in klepne bolleken beslooten. De wortel is geheel vefelachtigh.

Plaetse. Dit kruydt wort veel in de Hoven van Nederlandt onderhouden.

Tijdt. Het bloeyt in de Sommerse Maenden.

Oeffeningh. Het wort in April in wel gemeste aerde gezaeyt.

Aert en Krachten. De heemde Valeriane wort dooz geen gebreken gebuycht.

Mans-ooren, Hasel-wortel, in 't

Latijn *Asarum*.

Gedaente.

Dit kruydt heeft ronde / breede en blinckende bladeren ; onder dese schuylen op korte steelkens / die nochtans aen de steel van de bladeren gehecht zijn / bruynpurpere bloemen / van gedaente de zaedthuyfkens van Bilsen-kruydt gelyck / in de welcke daer na kleyn en kantigh zaedte gebonden wort. De wortelen zijn teer en wijdt uytgespreyt.

Plaetse. Het wort veelstijds in de Apothekers Hoven gebonden.

Tijdt. Het verkrijght in de Lente nieuwe bladeren en bloemen.

Oeffeningh. Het wort dooz het afscheuren der wortelen aengeteelt / en op sommerachtige plaetsen geplant.

Aert en Krachten. De bladeren en wortelen van Hasel-wortel zijn warm en droog in den derden graet / openende / den Urijn afdryvende / en de sijnmachtige en galach-

tige vochtigheden van hoven en van onderen af jagende van krachten. Brunfelsus, Dodonæus, Mesue.

Medicinael gebruyck. Voor langduurende Koortsen, Flerocijn, Water- en Geel-sucht: Neemt van de gedroogde en sijn gestooten wortelen een vierendeel loots / en geest het met bequaem nat in: Ofte neemt van de selve wortel van een tot drie vierendeel loots / weecht het in Wijn / Wey / ofte Honighwater soo veel genoegh is / gekoocht en dooz gezegen zijnde / laet het op een reys innemen: Ofte neemt van ses tot tien versche bladeren / stootse in een Mortier kleyn / doet'er by wat Spaense Wijn / drucht het sap daer uyt / 't welck ghy in een reys sult ingeben. Dodonæus.

Om het Sogh in de Vrouwen Borsten op te droogen: Neemt de bladeren / stootse kleyn met Wijn / ende leghtse pap-wijs op de Bozsten. Ravelingius.

cc

Voor

Voor Enghborstigheid en Droppel-pisse :
Neemt van de gedrooghde wortelen een
loot / ziedse in een half pint Wijn tot dat de
helfte verlodten is / en laet dit in twee reysen
innemen. Fuchsius.

Voor duyfter Gesicht : Neemt het sap al-
leen / ofte met bereyde Tutia vermengt/
en druypt het in de Oogen. Ravelingius.

Vincoorde, Maeghde-palm, in't

Latijn Vinca Peruvica.

Gedaente.

Dit kruidt is over al genoegh bekend/
het heeft rauchachtige / dunne groene
steel. De bladeren staen twee tegen mal-
kanderen over / sy blijven altydt groen / van
de gedaente en koleur de Laurier-bladeren
eenighsins gelijk / maer kleynder. De
bloemen zijn blaauw / en altemets wit / van
vijf bladeren ghemaect / nochtans bindt
men het oock met dubbelde bloemen. De
wortel is beselachtigh.

Plaetse. Het wordt hier te Lande veel-
tijds in de Hoben onderhouden / andersins
komt het in de Bosschen / en onder de Ha-
gen voort.

Tijdt. Het bloeyt in Maert, April en May.

Oeffeningh. Het wil op bochte en lom-
merachtige plaatsen gheplant zijn / en het
wordt dooz 't scheuren der planten aenge-
teelt.

Aert en Krachten. De Vincoorde is ma-
telijck warm / maer meerder verdroogende
van aert / af vagende / en daer na 't samen-
treckende van krachten. Het wordt onder
de voornaemste Wondt-kruiden gerekent.
Lobel.

Medicinael gebruyck. Voor alderhande
Buyck-loopen en Vloeden : Neemt dit
kruidt / en bereydet met Wijn een af-
ziedsel van / om daer van te drincken. Dio-
scorides, Galenus.

Voor beten ofte steken van fenijngh Ge-
dierte : Neemt het gestooten kruidt / en
legt het daer op. Galenus, Aegineta.

Voor de witte Vloet der Vrouwen. Neemt

Vincoorde drie handen vol / zied het op in
een pint Wijn ofte gesiaelt Water / tot dat
een derden deel verlodten is / en laet hier van
een roemertje vol innemen. Rondeletius.

Voor pijn der Ooren : Neemt het sap van
dit kruidt / en druypt het lauw in de Oo-
ren. Ravelingius.

Fraxinella, Dictamnus Albus

Officinarum.

Gedaente.

Dit Gewas verkrijght ronde steelen/
die omtrent anderhalven voet hoogh op-
schieten. De bladeren zijn langhwerpig/
hardt en spits / veel aen een middel-steek
ofte ribbeken / als die van Soet hout, ge-
voeght. De bloemen zijn bleek-purper van
verwe / die Clusius oock sietend wit ghe-
bonden heeft / en van vijf gestreepte blade-
kens ghemaect / upt het midden van de
welcke eenige kronne hant-wijse draep-
kens af hangen. Dese bloemen zijn ontfel-
selyck en bockachtigh van reuck. Na peder
bloem volgen vijf by een gevoegde / rou-
we en roodachtige hauwkens / zwart en
blinckend rondt zaet in sich beslypende. De
wortelen zijn wit / omtrent een klepne vinger
dick / en in veel deelen gescheppen.

Plaetse. Het wordt in de Nederlanden
alleen in de Hoben onderhouden.

Tijdt. Het brenghet sijn bloemen in Juny
voort.

Oeffeningh. Het moet op een bette gront
en openluchtige plaetse gezaept ofte geplant
zijn.

Aert en Krachten. De wortel van dit Ge-
was is warm en droogh in den tweeden
graedt / openende / verteerende / dun ma-
kende en het zweet drijvende van krachten.
Dodonæus.

Medicinael gebruyck. Om de Maendt-
stonden te verweken, de Geboorte te be-
vorderen, de Na-geboorten en het Graveel
af te drijven : Neemt van de gedrooghde
wortel een vierendeel loots / en geeft het
met Wijn in. Dodonæus.

Voor

Voor Vallende-sieckte: Neemt van het zaet een vierendeel loots / stoot het sijn / en laet het met eenigh bequaem nat innemen. Ravelingius.

Voor Stuypen en Wormen der Kinderen: Neemt van de ghedrooghde en gepoeperde wortel 20 greyn / en geeft het in.

Voor Flerecijn: Bestrijckt de pijnelijcke Aeden met Olie daer de bloemen in gheweecht en gekoocht zijn. Ravelingius.

Alysson Galeni en Clusii.

Gedaente.

Dat Kruidt is den Andoren ofte Malroove seer gelijk / maer de bladeren zijn meer gerimpelt / en grijs / sonder ewige reuck. De bloemkens zijn purper-blauw / upt stekende huyshens voort komende. De wortel is hardt en houtachtigh.

Plaetse. Het is van Spaens zaet in de Hoven van Nederlandt aengeteelt.

Tijdt. Het bloeyt in Juny en July.

Aert en Krachten. Dit Kruidt is matelijck verdroogende van aert / verteerende / en een werpigh asvagende van krachten. Galenus.

Godts-gratie, in 't Latijn Gratiola.

Gedaente.

Dat Gewas brenghet voort veel vierkantte steelkens / met seer veel langhwerpige smalle bladeren / als die van de Yloop, dicht bewassen. De witachtige ofte lisschwerpige langhwerpige bloemkens komen omtrent de doosprongh der bladeren op besondere steelkens te voorschijn; na de welcke klepne ronde zaet-boskens / met klep zaet gebult / volgen. De wortel kruipt wijt voort / is in leden onderscheiden / en niet veel bevelingen behangen.

Plaetse. De Gratiola wordt hier te Lande alleen in de Hoven gebonden.

Tijdt. Het bloeyt in July en Augustus.

Oeffeningh. Het wordt dooz afscheuren

der wortelen aengeteelt / en op bochte plaetsen in April geplant.

Aert en Krachten. De Gratiola is verwarmende en verdroogende van aert / bitter van smaack / de water- en galachtige bochtigheden van onderen en van boven geweldig updrijvende van krachten. Dodonæus, Matthiolus.

Medicinael gebruyck. Voor verstoptheyt van de Lever en Mildt, Flerecijn, langduurende Koortsen, Wormen, quade Schurftheyt, Water- en Geel-sucht. Hier tegen geeft van de gedrooghde en sijn gestooten bladeren een half vierendeel loots in: ofte neemt van de bladeren een half loot / laet het een nacht weecken in Wijn / opgekoocht en doorgesegen zijnde / geeft het nuhteren in: ofte neemt een half ounce bladeren van Gratiola, Sodanella een vierendeel loots / Anijs-zaet een half loot / gesupberde Rosijnen een half ounce / ziedt dit te samen in

Ec 2 Wijn

Wijn tot dat'er maer vijf oncen af ober blijven / en dit sult ghy lantw in geven. Dodonæus, Matthiolus, Joh. Wierus.

Luys-kruydt, in 't Latijn *Staphisagria*, *Pedicularis*.

Gedaente.

De bypne steel van dit krupt schiet meer als anderhalven voet hoogh en recht op. De bladeren zijn groot / en in vijf ofte ses deelen ghescheyden / peder op een langhaachtige steel te voorschijn komende. De bloemen zijn blaetw en sterre-wijs / die van de Ridder-spooren gelijck: na de welcke dat volgen lancwerpige en gras-vertwige hantwien / met drie-kantigh bypn zaedt gebult / 't welck olieachtigh / bitter en scherp ofte brandende in de Mont is. De wortel is niet seer groot.

Plaetse. In de Nederlanden is het in de Hoben van sommige krupt-bemimmers te vinden.

Tijdt. Het bloeyt in July en Augustus, en daer na wordt het zaet rijp.

Oeffeningh. Het moet alle Jaer in April op een sommerachtige plaetse gezaeyt zijn.

Aert en Krachten. Luys-kruydt, maer hooznamentlijck des selfs zaedt / is heet en droogh in den vierden graedt / en daer-en-hoven heeft het een besonderen kracht / de taepes stuyven door 't braken af te jagen: maer het wordt om het perijckel van verstickken wepnigh ofte nimmermeer intwendigh gebruyckt. Dioscorides.

Medicinael gebruyck. Voor Tandt-pijn: Neemt van het zaet soo veel van nooden is / sleet het kleyn / bindt het in een doeckje / legt het in 't zijn een wepnigh te weechen / ende houdt het aen de pijnlijcke Tandt: hier door sult ghy veel vochtigheden quijt worden. Dioscorides.

Voor Luysen en Netten: Neemt het geslooten zaet / weecht het in 't zijn / en daer mede het Hoofst ofte de luyfachtige klederen bestreecken / doodet alle Luysen en Netten, Lobel.

Wonder-boom, in 't Latijn *Ricinus*, *Palma Christi*.

Gedaente.

Dat Gewas schiet met een dicke holle steel / die boven in verscheyde zijde-tacken verdeelt is / seer hoogh op: Dese steel is doncker-purper van verwe / indien men het meelachtigh stof / waer mede het dick-wijs besprenght is / afvaeght. De bladeren zijn groot / breedt / sacht / in seiven of negen deelen ghescheyden / en rondtom de kantten saegh-wijs gekerft / peder op een besonder steelken voort komende. Aen 't oppersie van de steelen / en ontrent de oorsprongh der bladeren draeght het moschachtige geelle bloemen / drupf-wijs by een geboeght / die van drie-kantige hantwien / met sachte stekelinge beset zijnde / gevolgt worden: Dese beslupen peder in sich drie langwerpige ronde zaeden / van bukten blaetw en ghespickelt / en van binnen met wit en olieachtigh mergh gebult. De wortel besaet uyt veel by een vergaderde fasselingen.

Plaetse. Het wordt alleen hier te Lande in de Hoben gebonden.

Tijdt. De bloemen vallen haest af / maer het zaet wordt in de Herfst rijp.

Oeffeningh. Dit Gewas vergaet in dese houde Landen alle Jaren / en moet daerom in April, op een wel ter Sonne gelegene plaetse gezaeyt worden.

Aert en Krachten. De Wonder-boom is droogh en warm in den tweeden / ofte in het beginsel van den derden graet / afvagende en verterende van krachten / en daer-en-hoven heeft het zaet een besondere kracht om alle slijmachtige en galachtige vochtigheden met geweld af te jagen / maer het wordt seiden intwendigh gebruyckt. Matthiolus, Dioscorides, Galenus.

Medicinael gebruyck. Om de slijmige, Water- en Galachtige vochtigheden te purgeeren: Neemt van de zaeden van ses tot vijftien / rooist een wepnigh / gheslooten zijnde / doet'er by wat Caneel ofte Gember /

ber / en geeft het met Wey ofte Septen-
melck in. Mesue.

Voor herdigheyt der Vrouwen Borsten:
Neemt de bladeren / stootse kleyn / doet'er
by Gersten-meel / en leght het pap-wijs op
de Borsten. Dioscorides.

Voor Schurfttheyt en Zeeren des Hoofs:
Neemt de Olie uyt de zaden geparst / en
bestrijckt het Hoofst hier mede. Ravelingius.

Wolfs-melck, in 't Latijn *Tithy-*
malus.

Geslachten.

VAn dit Gewas worden veel soorten in
de Nederlanden gevonden / die meest
van de Lief-hebbers in de Hoven onderhou-
den worden: Als 1. Wolfs-melck Manne-
ken, in 't Latijn *Tithymalus Characias* of
Amygdaloides: 2. Wolfs-melck Wijkken,
in 't Latijn *Tithymalus Myrtilifolius*: 3. Zee
Wolfs-melck, in 't Latijn *Tithymalus Pa-*
ralius: 4. Sonne-wendende Wolfs-melck of
Kroonkens-kruidt, in 't Latijn *Tithyma-*
lus Helioscopius of *Solissequius*: 5. Springh-
kruidt, in 't Latijn *Cataputia Minor*: 6. Day-
vels-melck, in 't Latijn *Peplus*: 7. *Esula*.

Gedaente. Wolfs-melck Manneken heeft
ronde roode steelen / omtrent anderhalven
voet hoogh opschietende / en met langhtwer-
pige smalle bladeren bewassen: de middelste
van dese steelen draeght op de top een gebla-
de en wijdt uytgespreyde kroon / en als dan
woydt die steel van zijn ondersie bladeren
berooft / soo datse niet als eenige tekenen/
alwaer de selve gestaen hebben / behoudt.
De bladeliens die aen de kroon te booz-
schijn komen zijn kleyn / rondt en schotel-
wijs van gedaente / uyt de welke geelach-
tige bloemkens boort spruyten / die van drie-
kantige bolleliens / waer in het zaet beslo-
ten leydt / gevolgt worden. De wortel is
hardt / en met veel veselingen behangen.
Dit kruidt / gelijk ook mede alle de soor-
ten van Wolfs-melck, gequetst ofte afge-
broken zijnde / geeft een bitter en bijtend
melckachtigh sap van sich.

Wolfs-melck Wijkken brengt boort seer
veel steelkens / van een voet hoogh / die meest
aen een zijde neder hucken. De bladeren
zijn witachtigh / van gedaente die van de
Myrten-boom eenighsins gelijk / en boort
met een scherp-stekend doorniken gewapent.
De bloemen spruyten op de top van de ste-
len krans-wijs boort / die met het zaet de
boortgaende soorte seer wel gelijk en.

Zee Wolfs-melck heeft bleek-roode steel-
kens / anderhalven voet hoogh op schieten-
de / en met veel kleyne / smalle / witte
bladeliens dicht bekleedt. De bloemen en
zaden komen als in de boortgaende soorte te
boortschijn. Maer als dit Gewas in de Ho-
ven verplant ofte gezaeyt woydt / soo zijn
de steelen en bladeren langer / doch niet soo
dicht bewassen. De wortel stekt diep in de
aerde.

Sonne-wendende Wolfs-melck verkrijgt
eenige ronde / terre en wat roodachtige
steelkens / op de top met een wijde geblade
kroone verciert. De bladeren zijn breedtach-
tigh / rondtom een weynigh gekerft. De
bloemen en zaden zijn kleyn en van gedaen-
te de boortgaende soorten gelijk. De wortel
is seer dun.

Springh-kruidt schiet met een ronde steel
omtrent twee voeten hoogh op: dese is van
binnen hol / en van boven in verscheyde
zijde-tackliens gedeelt / onder met lange
smalle bladeren bewassen / maer die aen de
zijde-tackliens boort komen zijn korter en
breeder. De bloemen en zaet-huyliens zijn
die van de andere soorten gelijk. De wortel
is met eenige veselingen behangen.

Dayvels-melck heeft veel roodachtige
terre steelkens / van een spanne hoogh / met
langhtwerpigh ronde kleyne bladeliens / die
van de Muur by na gelijk bewassen. De
bloemen en zaet-huyliens vergelijcken sich
wel met die van de boortgaende soorte van
Wolfs-melck, maer het zaet is kleyn en
wit / als zaet van Heul.

Esula, 't welck P. Potterus *Tithymalus*
Cyparissias noemt / heeft seer veel ronde/
en omtrent anderhalven voet recht op schie-
tende

Ec 3

tende

tende steelen / met langhwerpighe smalle bladeren / klepnder als die van Wolfs-melck Manneken bewassen. De kranskens / bloemen en zaden zijn die van de andere soorten van Tithymalus gelijk. De wortel is grof / getack / en met een dicke schozse bekleedt. Van dese soorte vindt men noch een andere / de selve in alles wel gelijk / maer klepnder.

Plaetse. De 1 / 2 / 5 / en 7 soorte worden van de Lief-hebbers in de Hoben onderhouden. De 3 soorte vindt men op de Zee-dynen van Hollandt. De 4 en 5 soorte groeuen van selfs in de Moes-hoben.

Tijdt. Alle de soorten van Wolfs-melck dragen haer bloemen en rijp zaet in de Sommerse Maenden.

Oeffeningh. Wolfs-melck wordt van zaet aengewonnen.

Aert en Krachten. Alle de geslachten van Wolfs-melck van ons beschreven / zijn warm en droogh in den derden graet / scherp bijtende van smaect / de huyt verteerende van aert / en hebben daer-en-boven een besondere kracht om alle water- slijm- en galachtige vochtigheden door den afgangh en braken sterckelijck af te jagen / en moeten daerom met voorzichtigheyt inwendigh gebruyckt worden. Dodonæus, Fuchsius, Brunfelsus, Matthiolus. C. Durantus.

Medicinael gebruyck. Om van boven en van onderen te purgeeren: Neemt van ses tot twaelf zaden van Springh-kruyd, gestooten zijnde / geeft het met Bier ofte Garsten-water in. Ofte neemt van de schozse van de Esula-wortel, die eerst in bloesen azijn geweecht / ende daer na wederom gedrooght is / van een halve tot een vierendeel loots / sijn gestooten zijnde geeft het met eenigh bequaem nat in.

Voor Wratten. Neemt het sap van dese krupden alleen / ofte met sap van Hanenvoet gemengt / en bestrijcktse hier mede. Apulejus

Voor quaetardige Schurftheyt en Zeeren: Neemt het sap voornamentlijk van Duyvels-melck en legt het met doecken daer op. Dioscorides.

Om het Hayt te doen uytvallen: Bestrijckt de plaetse / daer ghy begeert het Hayt te doen uytvallen / met het sap van dese krupden. Galenus.

Indiaense Kerse, in 't Latijn *Nasturcium Indicum*.

Gedaente.

Dit Gewas brengt voort een teere / ronde / lange / en in verscheide zijden / ruyckens gedeelde steel / waer mede het sich aen eenigh bystaende steunsel opricht. De bladeren zijn ronde / en yder aen een besonder steelken gehecht. De bloemen zijn schoon geel van berwe / en van gedaente die van de Ridder-spooren gelijk / maer grooter. Het zaet is het Beere zaet niet ongelijk / en wast gemeenelijck drie by een gevoeght. De wortel is beselachtigh.

Plaetse. Het is hier te Lande nergens als in de

in de Hoben by de Kruydt - beminners te binden.

Tijdt. Het bloeyt in de Sommer.

Oeffeningh. Het moet alle Jaer in April op een wel ter Sonne gelegene plaetse gezaept worden.

Aert en Krachten. De Indiaense Kerse, om dat sy de sinaeck van Kerse heeft / daerom wordt sy oock geloost / de selve van krachten wat gelijk te wesen. Ravelingius.

Æthiopis.

Gedaente.

DE bladeren van dit Gewas zijn breed / sacht / en met witte wolachtygheyt bekleet / als die van Wolle-kruydt, maer grijs en aen de kanten saeghwijs gekerft; Tusschen dese bladeren spruyt een vierkant / ruyge steel / in verschepte zijde-taekens gescheppen / en met soodanige bladeren bewassen. De witte bloemkens groepen aen 't opperste van de steel / in verschepten ruyen ordentelick gedeelt / en zijn van gedaente die van de Scarleye ofte Dove-Netelen eenighzints gelijk. Het zaet komt met dat van Horminum ober een. De wortelen zijn langh.

Plaetse. Het wordt hier te Lande in de Hoben gezien.

Tijdt. Het bloeyt hier te Lande in de Sommer / en brenghet voor het tweede Jaer geen zaet voort.

Oeffeningh. Het moet in wel berepde Aerde / in het laetste van April ghezaept worden.

Aert en Krachten. De Æthiopis is middelmatigh warm en droogh van aert en krachten. Ravelingius.

Medicinael gebruyck. Voor Heup-gichte of Sciatica, Pleuris, en Etter spouwen: Berepdt een afziedsel van de wortel / en laet hier van drincken. Dioscorides, Egineta.

Voor Wonden en Quetsuren: Koocht dit Kruydt in Wijn / en laet hier van dick-

wijs een roemertje vol drincken / en wascht de wonde uytwendigh met de selve Wijn. Plinius.

Wilde of Esels-konkommeren, in 't Latijn Cucumer Asinus.

Gedaente.

DIT Gewas is van steelen en bladeren de Konkommers ofte de Meloenen seer gelijk / maer harder en rouwer in 't aentasten. De bloemen zijn bleek-geel / na de welke aen klepne steelkens klepne / rouwe en asch-grauwe Konkommerkens te voorschijn komen / de welke rijp geworden / en maer soetelick aengetoert / brynne zaaden en bitter sap van zich geven. De wortel is dick en een wepnigh safelachtigh.

Plaetse. Het wordt in de Nederlanden nergens als in de Hoben gevonden.

Tijdt.

Tijdt. De Konkommers van dit Gheswas/ worden omtrent de Herfst rijp.

Oeffeningh. Dit Krupdt begeert weynigh oeffeningh/ en alwaer het eens ghesaeyt is/ komt het daer na van het afgevallen zaet gewilligh genoegh voort.

Aert en Krachten. De wilde Konkommers, ende voornamentlijck des selfs uptgedrooght sap/ t welck in de Apotheken Elaterium genaemt wordt/ is warm en droogh in den tweede graedt/ sijn van deelen/ openende/ afvagende en de waterachtige en galachtige bochtigheden assagende van krachten; maer het moet voorsichtigh en in klepne quantiteyt gebuycht worden. Galenus, Joh. Stockerus.

De bladeren/wortelen en des selfs schozse zijn mede verwarmende en verdroogende van aert/ maer minder als het sap van de vruchten. Dodonæus.

Medicinael gebruyck. Voor Water-sucht en kort Aemmigheyt: Neemt in van het uptgedrooght sap/ Elaterium genaemt/ van vier tot acht grepen; ofte neemt Elaterium drie grepen/ Simplicer van Hoosen een vierendeel loots/ geeft dit nuchteren in sonder daer op te slapen. C. Durantus, Lobel, Ravelingius.

Voor Hooft-pijn en om de Herzenen te suyveren: Neemt van het selfde sap/ en vermengt het onder Soete-melck/ en haelt het in de Neus-gaten op. Ravelingius.

Voor Flerecijn en Tandt-pijn: Neemt de wortel van dit gewas kooctse murtw in azijn/ stootse kleyn en leghtse plaester-wijs op het pijnelijcke en gezwollen lide; voort Tandt-pijn houdt de azijn in de Mondt. Brunfelsius.

Voor pijn van de Ooren: Neemt het sap upt de bladeren geperst/ en druypt het warm in de Ooren. Fuchsius.

Herts-tonge, in 't Latijn *Lingua cervina*, *Phyllitis*, *Scelopendria officinarum*.

Gedaente.

Deze plante brengt alleen voort upt sijn seer versachtighe warte wortel ses/ acht

ofte tien dickachtige/ stijve/ langhwerpige/ spitse bladeren/ gelijk een langhachtige Tonge/ die op de binnenste zijde glat/ en op de onderste niet veel brygne/ dwersse aenhangende streepkens van onderen tot boven beset zijn; van smaect een weynigh t'samen-treckende. Met langheyt van tijden/ als Dodonæus schijft/ en als dit Krupdt wat ouder is/ dan zijn de bladeren van 't selve soo seer gesneden en gedeelt/ dat upt het een bladt veel anderen schijnen te spruyten en voort te komen.

Plaetse. Dit Gewas wordt van de Apothekers en Liefhebbers der Krupden in de Hoven onderhouden/ andersints wordt het op steenachtige/ bochte en schaduwachtige plaetsen gevonden.

Tijdt. Het blijft het geheele Jaer doorgroen/ maer in April verkrijght het nieuwe bladeren.

Oeffe-

Oeffeningh. Het wordt door het afscheu-
ren der planten in de Hoben aengeteelt.

Aert en Krachten. De Herts-tonge is
warm in den eersten en droogh in den twee-
den graedt / andere houdent booz houdt en
droogh van aert / openende / dun makende
en een wepnigh t'samen treckende van
krachten. Matthiolus, Joh. Schroderus.

Medicinael gebruyck. Voor een gewol-
len en verherde Mildt, en langhduurende
Koortsen: Preemt van dese bladeren twee
handen vol / ziedtse in een pint Wijn tot dat
een derden deel versoden is / en laet hier van
tweemael des daghs een roemertje vol in
nemen. Brunfelsus.

Voor alderhande Buyck-loopen en Bloet-
spouwen: Bereydt een afziedsel van dit
Kruydt met gestaelt water / maecht het soet
met Suucker en laet hier van dyncken.
Matthiolus, C. Durantus, Dioscorides.

Witte Nies-wortel, in 't Latijn

Elleborus Albus.

Gedaente.

DE witte Nies-wortel verkrijght groote/
breede geribde bladeren / die van groote
Weegh-bree ofte Gentiane gelijk / in de
lenghte diepe booren als boutwen hebbende:
Dese bladeren leggen eensdeels ter aerden/
en eensdeels omvangen sy een holle steel
van twee voeten hoogh / op 't middel van
de welke tot boven toe / op beyde zijden
aen steelkens de bloemen wassen / d'een bo-
ven d'ander aerwijs geboeght / in ses smalle
gestrepte bladekens gedeelt / en witacht-
tigh van verwe. Dese afgevallen zijnde vol-
gen klepne smalle hautkens / met breedte
en witachtigh zaet gebult. De wortel is
wit / niet seer langh / en met veel veselingen
bewassen.

Plaerse. Hier te Lande wordt het in de
Kruydt-liefhebbers Hoben geplant en on-
derhouden.

Tijdt. Het bloeyt in de Somerse Maen-
den.

Aert en Krachten. Witte Nies-wortel is

warm en droogh in den derden graedt / en
doet met geweld braken en overgeven ver-
schepde vochtigheden: maer het moet met
groote voorsichtigheyt ingegeven worden.
Galenus, Dioscorides, Aegineta.

Medicinael gebruyck. Om de overtollige
vochtigheden van onderen of van boven uyt
te drijven: Preemt van de grof gestooten
witte Nies-wortel een loot / weecht het in
twaelf oncen Spaense Wijn / om het bzaec-
ken te verwecken / geeft hier van een lepel
vol / maer om van onderen te purgeeren
een halbe lepel vol / met andere laxerende
middelen vermenght. Heurnius.

Om de Herzenen van taye en slijmerige
vochtigheden te suyveren: Preemt een wep-
nigh van de sijn gestooten wortel alleen ofte
met andere Kruyden vermenght / en haelt
het in de Neus-gaten op. Dodonæus.

Voor Tandt-pijn: Nies-wortel in Wijn

ge-
se-

ge-

gesoden / en de Mont daer mede gespoelt / versoet de Candi-pijn. Egineta.

Voor quade Schurfsheyt, witte Zeerigheyt en Melaetsheydt: Het poeper van de wortel met Olie ofte Salbe gemenght en opgestreken. Egineta.

Voor de Luyse-sieckte: De wortel in Azijn gekoocht / en daer mede gewassen. Plinius.

Voor het Podagra: Neemt Nies-wortel ziedse in Peter olie, en bestrijkt de pijnlijke plaetse hier mede. Ravelingius.

Swarte Nies-wortel, in't Latijn

Elleborus Niger.

Ghedaente.

Dit kruidt heeft langhwerpigh breede / hardtrachtige doncker-groene bladeren / die aen beyde zijde van het midden tot boven toe saegh-wijs gekertelt / en op de top

van lanchachtige steelen veel by een vergaderd zijn. De bloemen komen op korter steelkens te voorschijn / en zijn eerst witachtigh / in 't midden met geelachtige draepkens versien / en daer na licht-paers / eindelijk brenghet het voort in 't midden van de bloemen vier ofte vijf by een geboeghde groene haubkens / die van de Akeleyen eenighsins gelijk / waer in het zaet beslooten leyt. De wortelen zijn veel dicke zwarte beselingen / aen een knoppen t'samen vast gemaeckt / ende in 't midden met een diinne zenuwe versien.

Plaetse. Het wortel van de Lief-hebbers in de Hoven onderhouden.

Tijdt. Het begint voort na de Voort te bloeyen.

Oeffeningh. Het werdt door planten en van zaet aengeteelt.

Aert en Krachten. De swarte Nies-wortel is warm en droogh in den derden graet / openende / supberende / en de tape en melancolijcke vochtigheden af-jagende van krachten. Galenus, Mesue.

Medicinael gebruyck. Voor Kranckfinnigheyt, Melaetsheyt, langhduurende Koortsen, Beroertheyt, Lammigheyt, Flerecijn en alderhande siekten die uyt melancolijcke en slijmerige vochtigheden haer oorsprongh hebben: Neemt van de wortelen van een tot drie vierendeel loots / weecht het in eenigh bequaem nat / en geeft het nuchteren in: Ofte neemt swarte Nies-wortel, Caneel, Venckel-zaet, Anijs-zaet, Mastick van elcks eben veel / stoot het tot een fijn poeper / en geeft hier van een scrupel tot een vierendeel loots / met eenigh nat in. Anders nemen de bladeren in de schaduw ghe-drooght / stootse fijn / daer by doende eben soo veel witte Supcker / en hier van geven sy nuchteren soo veel als op twee spisen van een mes leggen kan / in: dit verwecht drie ofte vier sachte Stoel-gangen. Dioscorides, Dodonaeus, Lobel.

Om de eeltachtige kanten van de Fistelen wech te nemen: Het poeper daer in ghestropt / ofte de wortelen daer in gesteken / neemt

neemt de eeltachtige kanten in drie dagen wech. Galenus.

Vier-kruidt, in 't Latijn *Helleborastrum*.

Geslachten.

VAn dit Gewas vindt men twee soorten / het een gemeen / en het ander groot Vier-kruidt genaemt.

Gedaente. Gemeen Vier-kruidt is de swarte Nies-wortel eenighsins gelijk / maer de bladeren zijn smadder / en geheel saegh-wijs gekerft: Oock brengt dit Gewas een steel voort van een voet hoogh / en aen het opperste in verschepte tackskens gedeelt / van de welke de gras-berwige bloemkens / met haer zaedt-haarkens / die van swart Nies-kruidt wel gelijck / maer klepnder / af hangen. Het zaet is zwart en rondt. De wortelen bestaen uit veel zwarte beselingen.

Groot Vier-kruidt heeft langer / hooger en dicker steelen / als de voorgaende soorte / ter zijde veel zijde tackskens voort brengen. De bladeren zijn oock smaller / en se ben vinger-wijs by een geboecht. De bloemen zijn die van gemeen Vier-kruidt, en de haarkens die van swart Nies-kruidt gelijk. Het zaet is langhwerpig / rondt en zwart. De wortel is bruyn / safelachtigh en hardt.

Plaetse. Vende dese soorten van Vier-kruidt worden in de Hoben gesien / hoewel de eerste soorte in sommige Bosschen van Brabant gevonden wordt.

Tijdt. Sn bloeyen in January ofte February, en het zaet wordt in Maert rijp.

Aert en Krachten. Vier-kruidt komt in aert en krachten met de swarte Nies-wortel over een / maer het purgeert met meerder kracht en gewelt. De Apothekers plachten het eertijds dooz onkunde in plaetse van swarte Nies-wortel te gebruiken.

Flammula vulgi.

Gedaente.

Dit Gewas heeft lange / taye / groene / rankachtige steelen en zijde-tackskens /

met veel bladeren / klepnder als die van Lijnen, betwassen / en sich selven om de nabijstaende steunselen vast makende. De bloemen zijn sterre-wijs uitgebreidt / wit en in 't midden met klepne draepkens versien. Het zaet is geelachtigh bruyn / rondt / en platachtigh met puntkens. De wortel is safelachtigh / gelijck die van de Nies-wortel.

Plaetse. Het wordt hier te Lande in sommige Hoben alleen gevonden.

Tijdt. Het bloeyt in Augustus, en daer na wordt het zaet rijp.

Oeffeningh. Het wordt in April gezaeyt / en opgeschooten dooz eenigh steunsel / ofte aen de Prielen opgerecht / ende daer spruyten alle Jaeren de steelen van selfs wederom voort.

Aert en Krachten. De *Flammula* is seer scherp en heet ofte brandende van aert en krachten / dooz welke scherpe en brandende kracht / sy de quade zeerigheden het vel af trecken mach. Lobel.

Clematis peregrina.

Gedaente.

Dit Gewas brengt voort veel lange / dunne / geknoopte / roodachtige ranken / waer mede het aen de Boomen / Prielen / en andere steunselen ophlimt. De bladeren zijn die van de *Flammula* wel gelijck / maer grooter en breezer. De bloemen zijn van vier bladeren gemaect / voorwaerts breezt / van binnen met eenige draepkens verciert / somtijds blaew / en somtijds purper van verwe. De zaden zijn plat / breezt en rondt. De wortelen zijn langh en beselachtigh.

Plaetse. Het wordt hier in sommige Hoben gevonden.

Tijdt. Het bloeyt in May en Juny, en 't zaet wordt in Augustus rijp.

Oeffeningh. Het beoert de selve oefeningh als de *Flammula*.

Aert en Krachten. Dit Gewas komt in aert en krachten met de *Flammula* over een.

Ed 2

Swalw

Swaluwe-wortel, in't Latijn *Hirundinaria*, *Vincetoxicum*, *Aclepias*.

Gedaente.

Dit Kruidt heeft ronde / tape steekliens / van meer als twee voeten hoogh / met doncker - groene / langhwerpige / bzeede / spitse bladeren / de smalste Veyl-bladeren van gedaente gelijk / bewassen. De witte bloemkens zijn zwaer van reuck / op hoze steekliens tusschen de bladeren voort komende / na de welke dat langhwerpigh ronde spitse hantwien te voorschijn komen. Het zaet is rosachtigh of gout-geel / plat-achtigh / langhwerpigh / en lept in witte wolachtigheyt bewonden. De wortel is veselachtigh en menighvuldigh.

Plaetse. Dit Gewas is in de Nederlanden nergens als in sommige Hoben te vinden.

Tijdt. Het bloept in Juny, en het zaedt wort in Augustus ryp.

Oeffeningh. Men teelt het van zaet / op een openluchtige en sabelachtige grondt gezaept zijnde / voort.

Aert en Krachten. De wortelen van dit Gewas zijn warm en droogh in den eersten graedt / openende / dun makende / en zweet drijvende van krachten. Brunfelsus, Matthiolus, Fuchsius.

Medicinael gebruyck. Voor Colijck en om de Maent-stonden der Vrouwen te verweken : Neemt van het poeper van de wortel een vierendeel loots / en geeft het met Wijn in. Dioscorides, Fuchsius.

Voor steken en beten van vergiftigh en rasent gedierte : Gebruyckt het poeper van de wortel met Wijn eenige dagen achter een. Dioscorides.

Voor Pest en besmettelijcke Siekten : Neemt van de sijn gestooten wortelen anderhalf vierendeel loots / en laet het met Carduus Benedictus, Suringh, ofte Buglossen-water in nemen / en warm toe gedeckt zijnde daer op zweeten. Matthiolus, C. Durantus.

Voor Water- en Geel-sucht : Leght de wortelen in Wijn te wecken / ofte koochtse in de selve op / en laet hier van tweemael daeghs een roemertje vol van drijcken. Brunfelsus.

Voor Wormen : Geest van het poeper van de wortelen voor een kindt twintigh greyn / en voor een oudt mensch een vierendeel loots met water van Gras gedistilleert in. Ravelingius.

Om geronnen Bloet binnen het Lichaem te doen scheidt : Neemt Swaluwe-wortel een vierendeel loots / en laet het met Azijn in nemen.

Voor de vallende Siekte : Neemt van de wortel twee derden van een vierendeel loots / Pionien-zaet een derden deel van een vierendeel loots / sijn gestooten zijnde geeft het met bequaem nat in. Joh. Stocker.

Voor vuyle Zeeren : Neemt de gestooten wortel / en siroptse daer in. Lobel.

Ceris

Cerinthe.

Gedaente.

De Cerinthe heeft langhwerpige/brede/ en met witte placken besprenckelde bladeren / die nederwaerts omgebogen aen ronde getachte steelen af hangen. De bloemen / die aen de top van de steelen voortkomen / zijn rondt / langhwerpigh / hol / geel / purper-geel ofte bruyt-root van betwe. Het zaet is kantigh en zwart. De wortel is matselick langh en dick.

Plaetse. Dit Gewas soude men hier te Lande vergeefs elders dan in de Hoben soeken.

Tijdt. Het bloeyt in May, Juny, en July.

Oeffeningh. Het wordt door het zaet / in goede en wel bereyde Aerde gezaeyt zijnde / aengelwonnen.

Aert en Krachten. De Cerinthe is verkoelende en een wepnigh / samen treckende van aert en krachten. Dodonæus.

Doronicum.

Gedaente.

Dit krupdt brengh voort rondtachtige breede / bleek-groene en wat rupghachtige bladeren / de Konkommer bladeren eenighzints gelijck / maer kleynder en sachter. De steel is gestreept / rupghachtigh / in wepnigh zijde-tacshens gedeelt / en op de toppen met gele bloemen / als die van Vokelaer verzien / de welke daer na door de windt versluppen. Het zaet is kleyn en zwartachtigh. De wortelen zijn niet zeer groot / in leden gedeelt / somtijts schier knobbelachtigh / en met beselingen behangen.

Plaetse. In de Hoben van Nederlandt geplant zijnde / wast aldaer weeldrygh genoegh voort.

Tijdt. Het draecht zijn bloemen in May.

Oeffeningh. Het wordt hier te Lande door de nieuwe wortelen en spruyten aenge-

wonnen / en in wel bereyde sabelachtige aerde geplant.

Aert en Krachten. De wortelen van Doronicum zijn warm en droogh van aert / en het vergift wederstaende van krachten. Joh. Schroderus.

Medicinael gebruyck. Voor Pestige Sieckte, drayinge des Hoofts, Hert-kloppinge, en winden des Lijf-moeders: Meemt van dese wortel gedrooght zijnde een of anderhalf vierendeel losts / stoot het kleyn en geeft het met eenigh bequaem nat in. Joh. Schroderus, Gesnerus.

Krieken van over Zee, in't Latijn Halicacabum, Alkekengi.

Gedaente.

Dit gewas heeft ronde bruyt roode / in ledenkens en sommige zijde tacshens geschepte steelen / omtrent een kleynen buiger dick / en anderhalven voet hoogh: dese

D d 3

zijn

zijn met bladeren als die van de Nachtschade, maer grooter en rouwer bewassen. Men de oorsprongh der bladeren spijnt nederwaerts af hangende bleek-witte bloemkens / die van dieke blaeskens gebolgh worden / in de welcke eerst een groene en daer na roode besie / als een kars / met kleyn / plat / en geelachtigh zaet gebult / besloten leyt. De witachtige dunne wortelen verspreyden sich wijt en breedt / op verscheyde plaatsen nieuwe scheuten voort brengende.

Plaerse. De Alkekengi wordt in de Hoben geplant / anders is het oock in sommige Bosschen van Nederlandt te vinden.

Tijdt. Het bloeyt in July, en de besie worden in de Herfst rijp.

Oeffeningh. Het begeert weynigh oeffeningh / en alwaer het eens geplant is geweest / kan men het qualijck wederom uytropen.

Aert en Krachten. De besien neffens het zaet van Kriecken van over Zee, zijn verkoelende en verdoogende in den tweeden graedt / openende en den Urijn af drijvende van krachten. C. Durantus, Fuchsius, Galenus.

Medicinael gebruyck. Voor verstoptheyt van de Lever, Geelsucht, en Graveel: Neemt tien vruchten van de Alkekengi, kneusise en koochtse in een pint Garstewater / door gesegen zijnde doet'er wat Supper bi / en laet hier van dyncken. Matthiolus, Brunfelsus, Dioscorides.

Vreemde of swarte Kriecken van over Zee, in 't Latijn *Halicacabum Peregrinum*.

Gedaente.

De vrucht heeft dunne / gestrepte / ranchachtige steelen / die ghelijck de Turckle-boonen, met haer klauwierkens aen de bystaende steunselen opsluimen en sich vast maken. De bladeren zijn langwerpigh / rondtom de kanten ghekerst / en in sommige deelen diep ghesneden. De kleyne witte bloemkens komen op lange steelkens voort / die van blaeskens / in drie deelen gescheyden / en yder deel een harde zwarte vrucht ofte besie in zich behoudende / gebolgh worden. Het middelste van de vrucht is wit / en de gedaente van een herte uytbeeldende. De wortel is matelijck dick / en met dunne beselingen behangen.

Plaerse. Het is hier te Lande in de Hoben by sommige liefhebbers te vinden.

Tijdt. Het bloeyt in July, Augustus en September.

Oeffeningh. Het wordt van zaet in April gezaeyt / en opgekomen zijnde / moet het met eenigh steunsel ondersteunt worden.

Aert en Krachten. De werkinge van dit Gewas zijn noch onbekent / maer om dat het de gedaente van een herte uytbeelt / soo meenen sommige dat het tot de gebruycken van 't herte nut soude zijn. Chabræus.

Slap-

Slaep-makende Nacht-schaye, in 'tLatijn *Solanum Somniferum*.

Gedaente.

De Slaep-makende Nacht-schaye heeft dicke/ ronde/ hardtachtige steelen/ van omtrent drie voeten hoogh/ die met langhwerpighe breede sachte bladeren bewassen zijn. De bloemkens/ de welcke aen de oorsprongh der bladeren rondom de steel voort komen/ zijn bleek-geel van verwe/ van vijf bladkens gemaeckt/ en in 't midden met eenige klepne draepkens verciert: Na dese volgen de vruchten ofte Safferaen-geele Besien met klepnen zaet gebult/ die in ruppe blaeskens/ de gedaente van salf-buskens inpebeesdende/ beslooten zijn. De wortel is langh en houtachtigh.

Plaetse. Het is van vreemt zaet in sommige Hoven aengevoomen.

Tijdt. Het bloeyt laet in de Somer/maer de Besien worden hier te Lande seldom rijp.

Aert en Krachten. Dese Nacht-schaye is merckelijck/ ofte in den derden graet verhoelende van aert/ pijn-stillende en slaep-verweckende van krachten: Maer te veel van dese Besien/ of meer dan twaelf ingenomen/ maken rasernye en ydelheyt van hoofde. Dioscorides, Galenus.

Dulle-besien, groote Nacht-schaye,in 't Latijn *Solanum lethale*.

Gedaente.

Dit Kruydt heeft ronde/ byyne getackte steelen/ van drie ofte vier voeten hoogh/ en omtrent een klepne vinger dick/ met byyn-groene en wat harpachtige bladeren/ grooter en breeder als van de gemeene Nacht-schaye bewassen. De bloemen/ die aen de oorsprongh der bladeren op korte steelkens voort komen/ zijn langhwerpighe/ hol/ en droeve ofte verstopen van verwe: Na dese volgen groote/ zwarte en blinkende Besien/ naer de gedaente van een Wijn druppe/ met klepnen byyn zaet gebult. De wortel is langh/ witachtigh/ voort-

kruppende/ en alle Jaer nieuwe scheuten voort brengende.

Plaetse. Het wordt mede in de Hoven gebonden.

Tijdt. Het bloeyt in Juny en July, de Besien worden in Augustus rijp.

Oeffeningh. Dit Gewas begeert weynigh oeffeningh/ want het door sijn wortel sich seer vermenighvuldicht/ het wil alleen op een schaduwachtige donckere plaets geset zijn.

Aert en Krachten. De bladeren en besien van groote Nacht-schaye zijn koudt in den vierden graet: de schoosse van de wortelen zijn koudt in den tweeden en droogh in den derden graet/ en slaep-makende van krachten. Galenus.

Maer hoe schadelijck/ ja somtijds doodelijck den menschen de Besien zijn/ kan by Lobel en andere Schrijvers besien worden.

Mandragora.

Geslachten.

Dit Gewas is in Mandragora Mannen en Wijfken onderscheyden.

Gedaente. De eerste soorte heeft lange/ breede/ bleek-groene/ en ter aerde omgeboge en verspreide bladeren/ die van de Beere gelijk. De witte bloemkens spijten peder op een besonder steelsien tusseken de bladeren voort/ die van gout-geele Appel-wijs ronde Besien/ platte en uit-geholde zaden in sich behoudende/ gevolgt worden. De wortel is witachtigh/ langh/ dick/ en in twee of drie gedeelt. De bladeren van dit Gewas zijn sterck/ en de Besien soet van reuck.

De tweede soorte ofte Mandragora Wijfken heeft smalder/ klepnder en bypnder bladeren/ maer Beer-wijse en blecker Besien.

Plaetse. De Mandragora wordt hier te Lande alleen in de Hoven van de Kruydenminners gebonden.

Tijdt. De Besien van dit Kruydt worden in July ofte Augustus rijp.

Oeffe.

Oeffeningh. Het moet op een sommer-achtige plaetse gezaert of geplant zijn.

Aert en Krachten. De Mandragora, en boornamentlijk de schoofse van de wortelen/ is verhoelende in den derden en verdroogende in den eersten graedt / vermozwende en pijnstillende / of verdoovende van krachten. Anwendigh gebruyck / verwektse kamer-ganch ende het Braken / gelijk de swarte Nies-wortel, maer het en kan soo bepligh niet als de selve ingenomen worden. Matthiolus, Fuchsius, Dioscorides.

Medicinael gebruyck. Voor ontfteken en pijnelijke Oogen: Bereydt een afziedfel van de wortel in water en wascht de Oogen daer mede: ofte vermenght het uptgedroogde sap van de wortelen onder de Oogh-waterten. Dioscorides.

Voor Tandt-pijn: Koocht de schoofse van de wortel in Azijn / en houdt het in de Mondt.

Voor heete en harde Geswellen: Neemt de gestooten bladeren / doet er by wat Garsten-meel / en legt het pap-wijs op. Dioscorides.

Voor een verharde Milt: Neemt de gestooten bladeren / doet er by wat Haselwortel en Saffraen, en legt het Plaester-wijs op de lincker-zijde. Rondeletius.

Gulden Appel, Appel der Liefde, in 't Latijn *Pomum Amoris*.

Gedaente.

Dit Gewas heeft ronde / hooge / zwacke en wat rugge steelen / met veel bleek-groene / diep gekerfde ofte gesnede bladeren behangen. De geele bloemen groeyen op korte steelkens bys of ses by een / en worden van ronde / roode / sappige / somtijds gestreepen en somtijds ongestreepde ofte gladde vruchten gevolgt. Het zaet is plat en geelachtigh. De wortelen zijn langh en geveselt. Dit geheel Gewas heeft een zware en sterck-riechende reuck.

Plaetse. Het wortt in sommige Hoben gebonden.

Tijdt. Het bloeyt in July en Augustus, de Besien worden in de Herfst ryp.

Oeffeningh. Het begeert op een wel ter Son gelcgen plaets in de Leente gezaert te zijn / en op gekomen zijnde moet het niet eenigh steunsel ondersut worden.

Aert en Krachten. Dit kruydt / neffens de Appelen of Vuchten / is verhoelende en verdoovende van aert / maer niet soo seer als de Mandragora. Dodonæus.

Medicinael gebruyck. Voor Schurftheyt: Neemt de Vuchten van dit Gewas en koochtse in Olie / waer mede ghy de schurft de plaetse bestrijcken sult.

Appelen van Ethiopien, in 't Latijn *Mala Aethiopica*.

Gedaente.

Dit breekt Gewas heeft een rechte en matelijck dicke seel / van omtrent anderhalve

Derhalve doet hoogh / in twee ofte drie zijdesteelen ghescheyden / en hier en daer met korte doornkens beset. De bladeren zijn breed / aen de kanten hoeckigh gesneden / hardachtigh en bleek-geel van verwe: de middel-ribbe is oock met korte doornkens gewapent. De bloemen zijn wit / van ses bladkens t'samen geset / en in 't midden met geele dzaepkens verciert. De vruchten zijn rondt / gestreept / schoon-root / maer kleynder en harder als de Appelen der Liefde.

Plaetse. Het woort hier te Lande in sommige Hoben / maer seer seldom gebonden.

Tijdt. Het bloeyt in de Sommer en in de Herfst worden de vruchten rijp.

Oeffeningh. Het moet in April op een warme en wel ter Son gelegen plaetse gezaeyt worden.

Aert en Krachten. Dit kruidt noch des selfs vruchten worden tot geen gebreken gebuyckit.

Varanenes, Dol-appel, in 't Latijn Melanzana, Mala insana.

Gedaente.

Dit is een leegh Gewas / hebbende een kort steeltken / in wepnigh zijde-tackkens ghescheyden / maer met groote / breede / harige en aen de kanten een wepnigh gesnede bladeren / gelijk die van de kleyne Klissen ofte slaep-makende Nacht-schaye betwassen. De bloemen zijn wit ofte paers / sterre-wijs uyt-gespreyt / en in 't midden met geele dzaepkens verciert. De groote en langwerpige paers-blaetwe vruchten hangen in kleck-wijse knoppen aen langhachtige steeltkens nederwaerts af. Het zaet is kleyn / buyen of geelachtigh van verwe. De wortel is safelachtigh.

Plaetse. Het woort hier te Lande nergens dan in de Hoben gesien.

Tijdt. De vruchten worden in de Herstrijp.

Oeffeningh. Het moet alle Jaer in de Lente in wel bereyde aerde gezaeyt worden.

Aert en Krachten. De Appelen of Vruchten

van dit Gewas zijn hout en bochtigh van aert / gelijk de Kauwoerden, en worden tot geen gebreken gebuyckit / maer tot spijse gebuyckit / gelijk men in sommige Landen gewoon is / verwecken tot byslappen / nochtans geven sy een ongesont voedsel. Ravelingius, Lobel.

Wit- en Geel Bilsen-kruidt, in 't

Latijn Hyoscyamus albus & luteus.

Gedaente.

Wit Bilsen-kruidt en schiet soo hoogh niet op als het gemeen of swart Bilsen-kruidt: oock zijn de bladeren witter / breeder en sachter. Aen 't opperste van de steelen en oorsprongh der bladeren / dzaeght het bleek-witte bloemen / na de welcke het witachtigh zaet voort komt / in zaet-hupskens die effen en niet stekeligh en zijn. De wortel is matelijck groot en met safelingen behangen.

Geel Bilsen-kruidt heeft ongesnede bladeren / ghelijck de groote Nacht-schaye, maer sachter en witter. De geele bloemkens / die aen de toppen van de steel te voorschijn komen / zijn kleynder als die van swart Bilsen-kruidt: oock zijn de zaet-hupskens kleynder en effen / en het zaet geelachtigh. De wortel is teer en dun.

Plaetse. Beyde dese soorten van Bilsen-kruidt worden in de Nederlanden in de Hoben onderhouden / en nergens in 't wilde gebonden.

Tijdt. Sy bloeyen beyde in de Sommer / en ondertusschen woort het zaet rijp.

Oeffeningh. Soo wel wit als geel Bilsen-kruidt moet alle Jaer in de Lente gezaeyt worden.

Aert en Krachten. Wit Bilsen-kruidt, en voornamentlijck des selfs zaet / is hout in den derden en droogh in den eersten graedt / slaep verwekkende / en pijn stillende of berdoovende van krachten. Matthiolus, C. Durantus.

De geele Bilsen en woort nergens toe gebuyckit. Lobel.

Ge

Medi-

Medicinael gebruyck. Voor Hoeft, scherpe Sinckinge, Bloet-spouwen en overvloedige Maent-stonden: Neemt het zaet van witte Bilsen-kruydt een half scrupel / stoot het kleyn / en geeft het met Meede in. Lobel.

Voor geswollen Mannelijckheyt en Borsten der Vrouwen: Neemt het zaet van wit Bilsen-kruydt, stoot het kleyn met Wijn / en legt het Plaester-wijs op. Dioscorides. Besiet verder in 't Vierde Deel by swart Bilsen-kruydt.

Stinckende Melde, in 't Latijn

Attriplex fetida, Hircina.

Gedaente.

Dit Kruydt heeft teere / en langhs de aerde krippende steelkens / met kleyne witte bladkens / van gedaente de Melde gelijk / bewassen. De bloemkens en 't zaet zijn seer kleyn / dicht by een gedrongen te voorschijn komende. De wortel is dun / en met hayz-wisse beselingen behangen. Dit geheele Kruydt heeft een vuyse en boeckachtige reuck.

Plaetse. Het wordt in sommige Hoven gevonden.

Tijdt. In de Sommer draeght het bloemen en zaet.

Oeffeningh. Wanneer het eens gezaept is / spruyt het alle Jaer van selfs wederom voort.

Aert en Krachten. Stinckende Melde is verdoogende en af-bagende van aert en krachten.

Medicinael gebruyck. Voor opstijginge van de Lijf-moeder: Neemt de gekneusde bladeren / laet de Vrouwen daer een riecken. Dodonæus.

Voor Schurftheydt, vuyle Wonden en Zeeren: Bereydt een afziedsel van dit Kruydt / waer mede ghy het Schurft / de Wonden en Zeeren dickwils wassen sult. Ravelingius.

Veneetse Alcea, in 't Latijn

Alcea Veneta.

Gedaente.

Dit Kruydt schiet met ronde / haprige / getachte buygheame stelen / ontrent anderhalve voet hoogh op. De bladeren zijn in veel deelen gescheyden / aen de hant en gekerst en doncker-groen van verwe. De bloemen / die op besondere steelkens voort komen / zijn van 5 bladeren gemacht / aen het uytterste wit / en in 't midden purper-root / daer een gout-geel doddeken uyt wast: dese vertoonen sich een ure of twee voor de middagh / daer na sluytense sich toe en vergaen / gevolght wordende van wijde blaeskens / in sich besluytende een langhwerpighe ronde haprigh bolleken / met kleyn zwart zaet als van Nigelle gebult. De wortel is met lange beselingen behangen.

Plaetse. Het wordt by de Kruydt-bemanners in de Hoven onderhouden.

Tijdt. Het bloeyt in Juny en July.

Oeffeningh. Dit Kruydt moet alle Jaer in Maert ofte April wederom gezaept worden.

Aert en Krachten. De Veneetse Alcea is warm en vochtigh in den tweeden graedt / en deelachtigh van eenige versachtende en vermurwende kracht: maer het wordt wepnigh tot Medicijne gebruycht. Lobel, Dodonæus.

Aertroock, Duyve-kervel, in 't

Latijn *Fumaria.*

Gedaente.

De Duyve-kervel heeft teere hantige en seer getachte steelkens / met asch-verwigh groene en kleyn gekneede bladerkens / gelijk die van de Coriander, bewassen. De purper-roode bloemkens komen aen de toppen der steelkens aer-wijs by een gevoeght te voorschijn. Het zaet is rondt en doncker-groen van verwe. De wortel is dun.

Plaetse. Het wordt in de Apothekers en

en Moes-hoben ghebonden / anderzints
groept het doek wel op de krooren-velden.

Tijdt. Het bloeyt van May, tot diep in
de Sommer.

Aert en Krachten. Duyve-kervel is ver-
hoelende en een wepnigh verdoogende van
aert / bitter van sinaeck / openende / af-
bagende / en 't bloet sachtelijck van water /
en galachtige vochtigheden superende van
krachten. Dodonæus, Joh. Schroderus.

Medicinael gebruyck. Voor verstophtheyt
van 't Ingewant, Geel-sucht, Scheur-buyck,
langhduurende Koortsen en Schurfttheyt :
Neemt van dit Krupdt vier handen vol /
koocht het in een mengelen wep / tot dat
een derden deel versoden is / en laet hier
van eenige dagen achter een dynckien. Ga-
lenus, Agineta, Brunfellsus.

Voor duyfter Gesicht : Neemt het sap
van dit Krupdt en dzyppet het in de oogen.
Dioscorides.

Geel Aertroock, in 't Latijn *Fuma-
ria lutea Montana.*

Gedaente.

Dit Gewas brenghet voort veel steelen/
omtrent een voert hoogh opschietende /
die met asch-grauwe bladeren / de stinken-
de-Gouwe eenighsints ghelijckende maet
kilepnder / betwassen zijn. De geele en lang-
achtige bloemen / komen aen het opper-
ste der steelen opzientelijck te voorszijn. Het
zaedt is plat rondt / zwart ende in langh-
werpigh ronde haukens beslooten. De wor-
tel is breedt uytgespreyt en saselachtigh.

Plaetse. Het wortt van de Lief hebbers
in de Hoben seer begeert / om dat het wep-
nigh gebonden wortt.

Tijdt. Het draeght zijn bloemen in July
en Augustus.

Oeffeningh. Het moet in April op een
open-luchtige plaets gezaeyt worden.

Aert en Krachten. Het is mede bitter van
sinaeck / en het komt in aert en krachten
met de gemeene Duyve-kervel ober een /
maer 't schijnt krachtiger te zijn om de gro-
ve vochtigheden subtyl te maeken / ende
door de Arijn af te jagen. Lobel.

Valsch Hol-wortel, in 't Latijn

*Fumaria Bulbosa, Radix Cava
Herbariorum.*

Gedaente.

Dit Krupdt heeft dunne ronde steel-
kens / van een palme langh. De bla-
deren zijn bleek-groen / diep ghesneden /
die van de Aertroock eenighsints ghelijck /
maer grooter. Aen 't opperste van de steel-
len draeght het uyt den rooden bleek-pur-
pere / langhwerpige bloemen / die achter
met uytsteekende horenkens / gelyck de
bloemen van wildt Vlas, versien zijn. Het
zaet lept in kilepne breedachtige haukens
beslooten. De wortel is knobbelachtigh /
met dunne vefelingen behangen / en van
onderen breedt en hol.

¶ 2

Plaetse.

Plaetse. Het wordt veel in de Hoven van Nederlandt gebonden.

Tijdt. De bladeren spuyten heel vzoegh in 't Dooz-jaer uyt / de bloemen vertoonen sich in Maert en April; maer in de May bergaet het kruydt wederom / en de wortel blijft alleen tot het volgende Jaer in 't leven.

Oeffeningh. Dit Gewas begeert weynigh oeffeningh / want eens gezaept ofte geplant zijnde/blijft lange Jaren in 't leven.

Aert en Krachten. De wortel van dit Gewas is warm in den tweeden en dzoogh in den derden graedt / openende/afvagende/ en weynigh r'samen-trechende / het vergift wederstaende / ende het zweet en den Arijn drijvende van krachten. Matthiolus, Joh. Schroderus.

Medicinael ghebruyck. Om de Maentstonden te verwecken, en de doode Vrucht af te drijven: Neemt een vierendeel loots van dese gedzooghde en sijn gestooten wortel/ ende geeft het met Wijn in. C. Durantus.

Voor Geel-sucht en Schurft: Neemt een vierendeel loots van het poeper van de wortel en geeft het met eenigh nat in / ingenomen zijnde moet het zweeten verweckt worden. Brunfelsus.

Voor vuyle Wonden en Fistelen: Neemt het poeper van dese wortel ende stropt het daer in Joh. Schroderus.

Boonkens Hol-wortel, in 't Latijn

Aristolochia Fabacea.

Gedaente.

Dese Plante is van steelkens / bladeren/ bloemen en hantkens / de boozgaende Valsch Hol-wortel gelijk / maer in alles klepnder. De wortel is kleyn / rondt / en onder veel beselingen uytwerpende.

Plaetse. Het wordt in de Hoven geplant/ andersins wordt het in sommige Provincien van Nederlandt aen Dagen en kanten van dzooge Breeniden en Achers overbloedigh gebonden.

Aert en Krachten. Boonkens Hol-wortel is

warm en dzoogh in den tweeden graet / verterende en afvagende van krachten. Lobel.

Medicinael gebruyck. Voor Schurftheyt: Neemt Boonkens Hol-wortel, Bakelaer van elcks eben veel / stoot het tot een sijn poeper/ hier van neemt een vierendeel loots met eenigh nat in / en ingenomen zijnde moet men sich daer warm op toe decken.

Voor de Wormen der Kinderen: Neemt een scrupel van de sijn gestooten wortel / en geeft het met soete Melck in. Lobel.

Voor geswel van de Keel: Sorgelt dickwils met het afziedtsel van dese wortel. Dodonæus.

Ronde Osterlucie, in 't Latijn

Aristolochia Rotunda.

Gedaente.

Dit Gewas heeft veel vierkante steelen/ ban anderhalven voet hoogh/ bewassen met

met ettelijcke bladeren/ van groote tuffchen de Maluwe en Veyl-bladeren, facht/ aderachtigh/ doncker-groen/ op een kort steelken rustende: daer op leggen langhwerpighe bloemen/ hol en uyt den paerssen zwart van verwe: daer na volghet een ronde en gestreepte vrucht/ de gedaente van een kleyen Meloenken hebbende/ in sich besluptende veel vreedt en zwartachtigh zaet/ met sommige bellekens afgescheyden. De wortel is groot/ knobbelachtigh/ gerimpelt/ bukten graeuw/ van binnen geel/ met een dicke schoorffe behangen.

Plaetse. Het is hier te Lande nergens dan in de Hoben te vinden.

Tijdt. Het bloeyt in May en Juny.

Aert en Krachten. De ronde Osterlucie, ende boornamentlijck des selfs wortel/ is warm en droogh in den derden graedt/ openende/ dun makende/ en afvagende van krachten. Matthiolus, Bauhinus, Dodonæus.

Medicinael gebruyck. Voor Enghborstigheidt, verstoppinge van de Mildt, opgestopte Maent-stonden, Buyck-pijn, pijn voor 't Herte, en besmettelijcke Sieckten: Neemt poeper van de gedrooghte wortel een viendeel loots/ en geeft het met Wijn in: ofte bereydt een afziedsel met Wijn van de wortel/ en laet daer van drincken. Dioscorides, Galenus, Matthiolus, Dodonæus.

Voor vuyle Wonden en holle Zeeren: Neemt poeper van de wortel/ gestooten Irias-wortel van elcks even veel/ vermenght het met Honingh en legt het op: ende wafcht de Wonden en Zeeren dickwils met Wijn/ daer de wortel in gesoden is geweest. Dioscorides.

Voor vuylende bedorven Tandt-vleesch: Neemt het poeper van de wortel/ ende wijft 'er het Tandt-vleesch mede. Dioscorides.

Voor het uytfincken des Aers-darms: Bereydt een afziedsel van de wortel met Wijn/ en stoofst 'er het Foudaenue mede. Ravelingius.

Lange Osterlucie, in 't Latijn

Aristolochia Longa.

Gedaente.

De lange Osterlucie is den ronde seer geslijck in uiterlijcke gedaente/ maer de steelen zijn soo langh niet/ de bladeren bleeker van verwe/ en de vruchten Peer-wijser. De wortel is dick en langh. Clusius heeft de selve somtijds een arm dick ende een voet langh gebonden.

Plaetse. Sy wordt mede in Hoben gheplant.

Tijdt. De bloemen en vruchten komen met die van de ronde Osterlucie op een tijdt voort.

Aert en Krachten. De lange Osterlucie verschilt in aert/ krachten en medicinael gebruyck wepnigh van de ronde.

Aristolochia Clematidis van dese

Landen.

Gedaente.

Dese soorte van Osterlucie is de lange van gedaente gelijk / maer de bloem is geelachtigh / en de wortelen zijn van veel dunne saselingen te samen geset.

Plaetse. Het wordt mede in sommige Hoben onderhouden / en op de Achers van eenige Provincien van Nederlandt gebonden.

Tijdt. De bloemen en vruchten komen met de andere soorten van Osterlucie te voorschijn.

Aert en Krachten. De wortel komt in aert en krachten met de anderen wel overeen / maer en is soo krachtigh niet in werkingen. Lobel.

Pistolochia.

Gedaente.

De Pistolochia is de lange en ronde Aristolochia van steekens en bladeren gelijk / maer in alles teerder. De bloemkens zijn mede langhwerpig en hol / aen haer bovenste en unterste zwartachtigh. De vrucht is rondachtigh. De wortelen zijn gebeselt / dicke gelijbige Biesen gelijkende / ende geel van verwe.

Plaetse. Hier te Lande is het nergens als in de Hoben te vinden.

Tijdt. Dit Gewas draeght zijn bloemen en vruchten met de andere soorten van Aristolochia.

Aert en Krachten. Dese Pistolochia schijnt van aert en krachten de andere soorten van Aristolochia niet ongelijk te zijn. Dodonæus.

Kruydeken en roert my niet, in

Latijn Noli me tangere.

Gedaente.

Dit kruidt heeft ronde / geknoopte / en getachte steelen / van anderhalven

voet hoogh / en is met bleek-groene bladeren / die van Bingel-kruydt seer gelijk / bewassen. De bloemen zijn geel / vooz breekt en hol / achter met een omgekromt hooznken versien : na dese volgen lange en ronde hauwken / met kleyn en rondt zaet gebult / van gedaente die van stinckende Gouwe seer gelijk : de welcke eens lichtelijck aen-geroert / sich open doen en in kronckelen. De wortel is beselachtigh.

Plaetse. Hier te Lande vindt men het alleen in de Hoben.

Tijdt. Het brenghet zijn bloemen en zaet in de Sommerse maenden te voorschijn.

Oeffeningh. Dit kruidt eens in den Hof gezaept zijnde / spruyt van het afgeballen zaet seer overbloedigh voort.

Aert en Krachten. Kruydeken en roert my niet, 't welck oock Springh-kruydt genaemt is / wordt vooz een schadelijck en vergiftigh Ghetwas gehouden. Dodonæus, Lobel.

Sommige prijsen het gedistilleert water van dit kruidt vooz de Gicht of alderhande Flerezijn, met doerken van buyten op gelept. Ravelingius.

*Peper-kruydt, in 't Latijn Pepe-**ritis, Lepidium.*

Gedaente.

Dit kruidt brenghet voort ronde en buyghefame getachte steelen / van ontrent twee voeten hoogh / met breedachtige en geschaerde bleek-groene bladeren / de Hof-balsen gelijk / bewassen. Op de toppen van de steelen draeght het moschachtige witte kleyn bloemkens : die van seer kleyn zaet gevolgt worden. De wortel is wit / langh en op soeple plaetsen nientwe sehten voortbrenghende.

Plaetse. Het komt in de Hoben voort / anderzins wordt het / maer seiden aen de dellingen van water-kanten gebonden.

Tijdt. Het bloeyt in Juny en July.

Oeffeningh. Dit kruidt eens in den Hof gezaept of geplant zijnde / op een lommerach-

metachtige en bochte plaetse / spruyt alle Jaeren gewilligh voort.

Aert en Krachten. Peper-kruydt is warm en droogh in den derden graet. Ravelingius.

Medicinael gebruyck. Voor Heup-gichte of Sciatica: Neemt Peper-kruydt en Alant-wortel, sleet het te samen / doet'er by wat Berckens-reusel en legt het op. Dioscorides.

Voor vallende Sieckte, Water-sucht, Geel-sucht, Graveel, koude Pisse, opgestopte Maendt-stonden en om de Geboorte te bevorderen: Bereydt een afziedsel van dit Kruydt met water / ende laet hier van drincken. Het ghesdistileert water van dit Kruydt drie oncen teffens ingenomen / is hier toe mede seer dienstigh. Ravelingius, Lobel.

Voor langhduurende derdendaegse Koortsen: Neemt dit geslooten Kruydt / ende bindt het eenige tijdt op de Pols.

Voor vuyle Zeeren en Wonden: Neemt asche van de wortel gebzandt / en stroytse daer in. Ravelingius.

Brasilie Peper, in 't Latijn *Cap-sicum*.

Gedaente:

Dit Gewas brenghet voort een hiekan-te / byzupne / getackte steel / van anderhalven voet ofte meer hoogh / die met langhwerpighe / bzeedachtige en spitse doncker-groene bladeren / die van onse gemeene Nachtschaye eenighsins gelijk betwafsen is. De bloemkens / die op korte dicke steelkens / tusschen de bladeren van de zijdetackkens te voorschijn komen / zijn wit / in 't midden met een kleyn groen stercken vertiert / ende de bloemen van Nachtschade ofte Maeghe-palm van maeksel gelijck: na dese volgen de hantwien / met breed / plat en bleek-geel zaet gebult / de welcke eerst groen ende daer na schoon ofte purper-roet van verwe zijn. Dese hantwien zijn langhwerpighe en recht / of langh en krom omgebogen / ofte kort en bzeedt-

achtigh / ofte bollwijs rondt. De wortel is fasetachtigh.

Plaetse. Dit Gewas wordt in de Nederlanden nergens als in de Hoven gebonden.

Tijdt. Het bloeyt seer laet in de Somer / ende de hantwien worden in 't laetste van de Herfst rijp.

Oeffeningh. Het moet alle Jaer op een wel ter Sonne gelegen plaets in April gezaeyt worden.

Aert en Krachten. Brasilie Peper is warm en droogh in den vierden graet / de Maeghe versierckende / en de Winden schepdende van krachten. Dodonæus.

Medicinael gebruyck. Voor Lever- en Water-sucht: Bereydt een afziedsel van de hantwien met water / en geeft dit te drincken / 't welck veel waters uit den Ujve drijft. Ravelingius.

Voor Heupgichte of Sciatica: Neemt de versche

versche en gestooten hantwen soo veel ghe-
noegh is / ende legtse op de heupe; dit
treckt bladeren / waer door veel quade vech-
tigheden ontlast worden.

Voor Krop-klieren en Placken des Aenge-
sichts ofte van de Huydt: Neemt de gestoo-
ten hantwen / vermengtse met Honingh
en strijclut het daer op. Lobel.

Om de Tandenvast te maken: Neemt
assche van de bladeren / Paerle-moer van
elckis eben veel / wascht dit te samen tot dat
het tot een wit poeper werde / waer mede
ghy de Tandenvast wijven sult. Ravelingius.

Valsch Brasilie Peper, in 't Latijn

*Strycnodendron, Pseudo-capsicum, Solanum
Arboreseus van de Nederlanders.*

Gedaente.

Dit Gewas is een heesterachtige plante /
hooger als het oprecht Brasilie Peper
opschietende / en met langhwerpighe onge-
kerfde bladeren / van gedaente die van den
Amandel-boom niet seer ongelijck bewassen
zijnde. De bloemen zijn wit / als van de
Nacht-schaye. De vrucht is rondt ende
root / gelijck de Kriecken van over Zee,
plat zaet in sich behoudende. De wortelen
zijn matelijck langh en grof.

Plaetse. Het is alleen in de Hoben te vin-
den.

Tijdt. Het bloeyt in 't laetst van de So-
mer ofte begin van de Herfst / ende daer na
worden de besien ofte vruchten rijp.

Oeffeningh. Het wort in backen ofte tob-
bens in 't Dooz-jaer gezaeyt / en opgekomen
zijnde / moet het by Winter-tijdt op een
warne plaetse ofte in een kachhel geset zijn.

Aert en Krachten. Dit Gewas is verhoel-
ende van aert / maer des selfs krachten zijn
tot noch toe onbekent. Dodonæus.

Peper van Guynée, in 't Latijn

Solanum Pomiferum Herbariorum.

Gedaente.

Dit Gewas schiet matelijck hoogh op /
ende heeft bladeren / die van geel Bil-

sen-kruydt gelijck. De bloemkens zijn als
die van de Nacht-schaye. De vrucht is ront
en root / by na gelijck de gulden Appel, ofte
Appel der Liefde. De wortel is niet veel
beselingen behangen.

Plaetse. Het wordt by sommige Liefheb-
bers der Kruyden in de Hoben onderhouden.

Tijdt. Het bloeyt en draeyt zijn vruchten
in de Sommer.

Oeffeningh. Het moet alle Jaer in de
Lente gezaeyt zijn.

Aert en Krachten. De aert en krachten
van dit Kruydt is tot noch toe onbekent.

Beeren-klaww, in 't Latijn Acan-

thus, Branca Ursina.

Gedaente.

Dit Kruydt heeft groote / breede / bym-
groene bladeren / die aen beyde zijden
diep gesneden zijn: tusschen de welcke een
steel

steel voort spruyt / de welcke van het midden tot aen de top met veel langhwerpigewitte / twee-bladige bloemen beset zijn. Da de bloemen volgen breedte hauwkens / in sich besluypende plat en breed zaet. De wortelen zijn van buyten bzuyn / van binnen wit en lijnrecht.

Plaetse. Het wortel in de Apothekers Hoben veeltijds gebonden.

Tijdt. Het bloeyt in de Somer ende het zaet wortel in de Herfst rijp / en spruyt alle Jaeren wederom uyt.

Oeffeningh. Dit Gewas wortel van zaet ofte uyt spruytels aengewoimen.

Aert en Krachten. De Beeren-klauw is matelijck gestelt tusschen koude en hitte / ende daer by wat bochtigh van aert / vermurwende / versachtende en verteerende van krachten. Galenus, Dodonæus.

Medicinael gebruyck. Voor verwronge Leden, treckinge der Zenuwen, ende Verbrantheydt: Neemt van de wortelen ofte bladeren / gestooten zijnde / soo veel genoeg is / en leghtse op. Dioscorides.

Voor Gicht ofte Flereijn: Neemt de gestooten bladeren en wortelen / ende leghtse op de pijnlijcke plaets.

Voor een verstopte en verharde Milt: Neemt van de bladeren van Beeren-klauw een hant vol / Ceterach een halve hant vol / schorsse van de Tamarisch-boom een loot / t'samen gesneden ende grof gestooten zijnde / wercht het in Olie van Kappers soo veel genoegh is / daer na op gesoden / en door gewrongen zijnde / doet'er by soo veel Was / tot dat'et als een Salfje wortel / ende bestrijckt daer mede de lincker-zijde. Ravelingius.

Sint Jobs Tranen, in't Latijn *Lachryma Jobi*, *Arundo Lithospermus*.

Gedaente.

Dit Gewas heeft lange / breedte en rietachtige bladeren. De steelen zijn matelijck dick en in ledkens gedeelt: uyt de hopenste knoopen ofte ledkens spruyten

hiesachtige aeren / uyt glat / wit ende hart zaet voort komende / t welck aen de eene zijde rondtachtigh / aen d'andere platachtigh / en soo groot als een Cicer is. De wortel is selsachtigh.

Plaetse. Dit vzeemt Gewas wortel alleen in de Nederlanden in de Hoben gezaeyt.

Tijdt. Het bloeyt ofte brenghet sijn aeren voort in de Somer / ende het zaet wortel in Augustus ofte September rijp.

Oeffeningh. Het moet in April op een openluchtige plaetse gezaeyt zijn.

Aert en Krachten. Soo veel van de krachten van dit Gewas bekend is / soo wortel het zaet tegen de Steen en Gzabeel seer gepresen. Lobel.

Indiaens Panick-koren, in't Latijn *Panicum Indicum*.

Gedaente.

Indiaens Panick-koren heeft seer hooge / dicke / geknoopte halmen / ende uyt weder liden spruyt een langh / spits en hardt blad / gelijk dat van gemeen Deck-riet. De aeren zijn dick en rugghachtigh / op de toppen van de halmen / en omtrent de opzprongh van de bladeren voort komende. Het zaet is langhwerpig / en leyt in routte bolsiers verwart. De wortel is seer geveselt.

Plaetse. Dit vzeemt Kooren-gewas wortel nergens als in de Hoben van de Kruidt-beminnerg gebonden.

Tijdt. Het zaet wortel in't laetste van de Somer rijp.

Oeffeningh. Het begeert de selve oeffeningh als de Sint Jobs Tranen.

Aert en Krachten. De werckinge van dit Gewas zijn onbekent / maer naer gissinge soude het in krachten niet het gemeen Panick-koren over een komen.

Sorgh-zaet, in't Latijn *Melica*,

Sorgum.

Gedaente.

Dit vzeemt Kooren-gewas brenghet voort dicke / rechte / seer hooge / geknoopte bzuyn

f f

bzuyn

byuprie halmien / met lange en breedachtige bladeren / gelijk Riet, bewassen. De aeren zijn een spanne langh / ende staen recht op. Het bloepsel is geel / 't welck af gevalen zijnde / van langhwerpigh rondt / en rootachtigh of byupn zaet / in dubbelde velkens beslooten / gevolgt woedt. De wortel is seer beselachtigh.

Plaetse. Het woedt hier te Lande niet dan in de krupte Lief-hebbers Hoben ghebonden.

Tijdt. Het woedt in de Lente gezaeyt / en 't zaet is in 't eynde van de Sommer rijp.

Aert en Krachten. Dit Kooren-gewas is kout en dzoogh van aert / en t'samen-treckende van krachten. Matthiolus.

Medicinael gebruyck. Voor alderhande Buyck-loop en Vloeden: Neemt van het zaet / fijn gestooten zijnde / anderhalf vierendeel loots / en geeft het met Septenmelck of roode Wijn in. Matthiolus, C. Durantus.

Voor overtollige Maent-stonden, ende witte Vloet der Vrouwen: Neemt van het bloepsel een vierendeel loots / en geeft het met roode Wijn in. Matthiolus, C. Durantus.

Turcks-kooren, in 't Latijn *Fru-mentum Turcicum*.

Gedaente.

Dit Gewas heeft dicke / geknoopte halmien. De bladeren zijn langh / spits / breedachtigh en met aderen doorloopen: op het opperste van de halmien draeght het veel sachte aeren / als Riet-pluymen, maer op dese plaetse byenght het sijn zaet of vruchten niet voort / maer de selve groepen / aer-krans geschicktelijck by een gevoeght / omtrent de knoopen van de steelen / ofte oorsprongh der bladeren / met breedachtige omwindselen bewonden / aen het opperste veel lange uytstekende hantkens dragende: Dese zaden ofte koozen zijn omtrent een Erwte groot / onder hoeckigh / maer voort rondt /

wit / geel / byupn of root van berwe. De wortel is beselachtigh.

Plaetse. Het woedt alleen in de Hoben onderhouden.

Tijdt. De zaden of vruchten worden in de Herfst rijp.

Oeffeningh. Het moet in Maert of April in goede aerde / en op een openluchtige plaetse gezaeyt zijn.

Aert en Krachten. De zaden zijn moepeelijck om te verteeren / maer warmer en dzooger als onse gemeene Terwe. Dodonaus.

Medicinael gebruyck. Om fweeren te doen rijpen: knauwt het zaet / ende met specksel vermenght zijnde / leght het pap-wijs op. Lobel.

Voor heere puysten en vuurigheden: Neemt het sap uyt de bladeren geparst / ende leght het met doecken daer op. Ravelingius.

Bylkens-kruyd, in 't Latijn *Hedysarum*, *Scutridaca*.

Gedaente.

Bylkens-kruyd heeft veel ronde steelen / van anderhalve voet langh. De bladeren zijn langhwerpigh en voort rondt / seer veel / gelijk de Linsen-bladeren aen een middel-steelken gevoeght. De geele bloemen wassen tros-wijs by een / die van lange / platte ende gekromde hantkens gevolgt worden. Het zaet is rosachtigh / op beyde zijden plat / en aen de kanten scherp gelijk een Bilkken. De wortel is kleyen ende met wepnigh beselingen behangen.

Plaetse. Het woedt van de Lief-hebbers der krupten in de Hoben onderhouden.

Tijdt. Het draeght sijn bloemen in May en Juny.

Oeffeningh. Het moet in de Lente ghezaeyt zijn.

Aert en Krachten. Dit krupt is warm en dzoogh van aert / bitter van smaect / afbagende van krachten / ende de Lupinen in alle werchingen seer gelijk. Ravelingius.

Kroek

Krock met breede bladeren, in 't Latijn
Arachus Latifolius.

Gedaente.

De steelen van dit Gewas zijn dickachtigh / ter aerde-waerts huckende / omtrent een voet langh / ende met langhwerpige / breedachtige / spitse bladeren / gemeenlijk bijf aen een middel-steelken gehecht / bewassen. Omtrent de oorsprongh van dese middel-steelkens / draeght het veel witte of bleek-paerlse bloemen / die van de Erwtten gelijk / maer kleynder : Na dese volgen lange / smalle / en platte zaet-hauwkens. De wortel is met saselingen behangen.

Plaetse. Het wortel in de Hoben van Nederlandt gebonden.

Tijdt. Het bloeyt in Juny en July, het zaet wordt in de Herfst rijp / maer de wortel blijft lange in 't leven / in de Lente nieuwe scheuten voort brengende.

Aert en Krachten. De werckinge van dit Gewas zijn onbekent.

Galega.

Gedaente.

De Galega heeft rechte opwassende ronde steelen / met bladeren als die van de Linsen, maer langer / bewassen. De bloemen komen veel by een geboeght te voorschijn / wit of ypt den purperen blaetwach-tigh van verwe / en worden van langhwerpige / ronde en smalle hauwkens / met kleyn zaet gebult / gevolght. De wortel is hardt en geveselt.

Plaetse. Dit Gewas groeyt in de Hoben van Nederlandt.

Tijdt. Het bloeyt in Juny en July, maer het zaet wordt in de Herfst rijp. De wortel blijft lange tijdt in 't leven / en spruyt alle Jaeren wederom ypt.

Aert en Krachten. De Galega is matelijck warm en droogh van aert / het zweet drijvende / ende de besmettinge wederstaende van krachten, Galenus, Baptista Sardus, Matthiolus,

Medicinael gebruyck. Voor Pest, besmettelijcke Sieckten en vallende Sieckte: Neemt van het sap een half once / ende laet het in nemen : hier toe dient mede het Water van het Kruidt gedistilleert. Galenus.

Voor Stuypen en Wormen der Kinderen: Neemt van het sap een lepel vol / en geest het op een reys in. Dodonaus, Galenus.

Voor Buyck-pijn : Neemt het gestooten Kruidt / maect het warm in een panne / ende leght het op de Buyck. Ravelingius.

Onobrychis.

Gedaente.

Dit Gewas heeft teere ende ter aerden huckende steelkens / van anderhalve voet langh / en met smalle spitse bladerkens / die van Galega gelijk / doch aen de onderste zijde wat wicachtigh / bewassen. De licht-roode bloemen / van maectsel de Erwtten-bloemen gelijk / maer kleynder / komen op lange steelkens / veel by een vergadert / te voorschijn / de welcke van platronde / rupge of stekelige vruchten ofte hauwkens gevolght worden. De wortel is kleyn en saselachtigh.

Plaetse. Het wortel hier te Lande alleen by de Kruidt-bemincers in de Hoben onderhouden.

Tijdt. Het bloeyt in July en Augustus, ende ondertusschen wordt het zaet rijp.

Oeffeningh. Het wortel van het zaet aengewonnen / en alle Jaer in de Lente / gelijk de andere Hauw-vruchten geplant.

Aert en Krachten. De Onobrychis is warm en droogh van aert / dijn makende / en verteerende van krachten. Galenus.

Medicinael gebruyck. Voor harde Geswellen : Neemt de gestooten bladeren van dit Kruidt / en leghtse pap- of plaesterwijs op. Galenus, Dioscorides.

Voor de Droppel-pisse : Neemt van de gedrooghde bladeren een bierendeel loots / sijn gepoepert zijnde geest het met Wijn in. Galenus, Dioscorides.

*Onobrychis altera Dodonæi. Hedy-
sarum Cypiatum Lobelii.*

Gedaente.

Dit kruidt heeft oock ter aerde hucken-
de steelen / van anderhalve voet langh/
met bladeren gelijk de Linsen-bladeren,
maer veel grooter en byeder bewassen. De
schoon-roode bloemen zijn de Brem-bloe-
men van maechsel seer gelijk / maer klep-
der / op het opperste der steelen aerwijs by
een geboeght voort komende: Na dese vol-
gen plat-ronde / rontwe of scherp-stekende
hantwens / klepn zaet in sich besluypende.
De wortel is matelijck groot / en met wep-
nigh safelingen behangen.

Plaetse. Het wordt in Nederlandt in de
Hoven gebonden.

Tijdt. Het draeght sijn bloemen in de
Somer/ende in de Herst wordt het zaet rijp.
Oeffeningh. Dit Gewas wordt dooz
het zaet aengeteelt / ende begeert op een
openlichtige plaetse geset te zijn.

Aert en Krachten. Het wordt tot geen
Medecijne gebruycht.

Lathyris.

Geslachten.

De Lathyris is in hof of tamme en wil-
de Lathyris onderscheyden.

Gedaente. De tamme Lathyris brengh
voort seer veel kantige ende platte steelen /
die wijdt en verre langhs de Aerde verspreyt
leggen. De bladeren / die uyt de knoo-
pen van de steelen spuyten / en altydt twee
by een geboeght saen / ende tusschen de
welcke een krom klauwierken te voorschijn
komt / zijn langh / smal en spits. De bloe-
men zijn wit / en de hantwens plat / klepn-
der als die van de velt-Erwten, en met kan-
tigh zaet gebult. De wortel is vefelachtigh.

De wilde Lathyris is van steelen en bla-
deren de Tamme wel gelijk / maer groo-
ter. De bloemen zijn uyt den rooden paers
van vertwe; de hantwens klepn / langh-
werpigh / smal / en de zaden ront en hart.
De wortel is dick en houtachtigh.

Plaetse. De eerste soorte wordt alleen in
de Hoven onderhouden / de tweede wast
genoegh aen de kanten van de Ackers / en
neffens de hagen.

Tijdt. Sy bloepen en dragen rijp zaet
met de andere hantw-vruchten.

Oeffeningh. De Tamme Lathyris wordt
gelijck de andere hantw-vruchten in de Ho-
ven geplant.

Aert en Krachten. De vruchten of zaden
van de Lathyris zijn de gemeene Boonen en
Erwten van aert en krachten gelijk / maer
sy zijn grober van stoffe / en daerom boedense
meer. Galenus.

Ciceren, in 't Latijn Cicer Ru-
brum.

Gedaente.

Dit Gewas heeft dunne / harde en ge-
tachte / huckende steelen / met veel
klepn

kleyne / breede / en rondtom de kanten geschaerde bladeren / aen een middel-ribbe by een geboeght / bewassen. De purper-roode bloemkens worden van kleyne korte hantkens / twee ofte drie zaden in sich besluytende / gevolght. De wortel is dun en langh.

Plaetse. Hier te Lande wordt het nergens als in de Hoben gesien.

Tijdt. Het bloeyt / en de zaden worden met de andere hantw-buchten rijp.

Oeffeningh. De Ciceren weecht men eerst een dagh of twee in water / daer na worden se gelijck de Erwtten geplant.

Aert en Krachten. De Ciceren zijn warm en droogh in den eersten graedt / openende / afvagende / en de Uryen drijvende van krachten. Brunfelsus, Matthiolus.

Medicinael gebruyck. Voor verstoptheyt van de Lever en Mildt, Graveel, en om de Maent-stonden te verwecken: Beteydt een afziedsel van de Ciceren met water / maecht het wat soet met Suucker / ende laet'er af dinccken. Galenus, Dioscorides.

Voor Water- en Geel-sucht: Neemt van de Ciceren een handt vol / Roosmarijn een halve handt vol / koocht dit te samen in een mengelen waters tot dat de helft versoden is / en laet hier van dinccken. Dioscorides.

Voor beten van Slangen: Neemt Meel van Ciceren soo veel van nooden is / menght het met afziedsel van Sint Jans-kruidt tot een pap / en leght het op. Ravelingius.

Voor Kancker en voorts-eetende Sweeringe: Neemt Meel van Ciceren met Honigh vermenght / ende leght het pap-wijs op. Dioscorides.

Wilde Erven, in 't Latijn Ervum

Sylvestre.

Gedaente.

Dit Gewas brenghet voort ronde ende getachte steelen / van een voet langh / die met dunne / smalle / en omtrent twee dupm lange grasachtige bladeren bewassen zijn. De bloemkens / die op dunne steelkens

omtrent de oorsprongh der bladeren voort komen / zijn de Erwtten-bloemen eenighsins gelijck / zijn geelachtigh / de welke van langhwerpige / ronde / en smalle hantkens / met rondt / hardt / en zwart zaet gevult / gevolght worden. De wortel is teer en dun.

Plaetse. Het wordt van de kruidt-beminders in de Hoben onderhouden.

Tijdt. Het bloeyt in de Sommerse Maenden.

Oeffeningh. Het wordt gelijck de andere hantw-buchten gezaeyt.

Aert en Krachten. De wilde Erven worden tot geen Medecijne gebruycht.

Erven, in 't Latijn Orobus Herbariorum.

Gedaente.

Dit Gewas heeft langh uptgespreyde en getachte steelen / met veel kleyne smalle bladkens / aen een middel-steelken geboeght / gelijck die van de Linzen bewassen. De bloemkens zijn witachtigh / nalatende langhwerpige / ronde en uptpluende hantkens / met drie ofte vier witachtige zaden versien. De wortel is dun.

Plaetse. Hier te Lande wordt het alleen in de Hoben gebonden.

Tijdt. Het bloeyt en brenghet sijn buchten met de andere hantw-buchten voort.

Oeffeningh. Het wordt gelijck de Erwtten alle Jaer geplant.

Aert en Krachten. De Erven zijn warm in den eersten ende droogh in den tweeden graedt / openende / afvagende en verdelende van krachten. Galenus.

Medicinael gebruyck. Voor verharde Borsen der Vrouwen, quade Zeeren, en placken des Huyts: Neemt Erven-meel, vermenght het met Honigh tot een pap / ende leght of strijckt het daer op. Dioscorides.

Voor beten van Slangen en dulle Honden: Neemt van het Meel met Wijn vermenght / en leght het pap-wijs op. Dioscorides.

Voor Uyt-teeringh: Neemt Erven-meel, vermenght het met Honigh / en geeft hier

van de grootte van een Noote in. Dioscorides.

Voor Kack-hielen : Bereydt een afziedsel van de zaden / en baedt de voeten daer in. Dioscorides.

Linzen, in 't Latijn *Lens*.

Gedaente.

De Linzen verkrijgen dunne steelkens. De klepne smalle bladeren komen seer veel aen een middel-ribbe tegen malkanderen ober staende voort. De bloemkens zijn purperachtigh; de hauwkens kleyn en breet; de zaden plat ront / ende de wortel seer teer.

Plaetse. De Linzen worden hier te Lande in de krupt-Lief-hebbers Hoben gesien.

Tijdt. Sy bloeyen en brengen haer zaden met de andere hauw-buchten voort.

Oeffeningh. Sy begeeren de selve oeffeningh als de andere hauw-buchten.

Aert en Krachten. De Linzen zijn middelmatigh gestelt in warmte en koude / maer droogh in den tweeden graedt. Dodonæus.

Medicinael gebruyck. Voor Flereijcn : Neemt Linzen-meel, Garsten-meel, soo veel van nooden is / menght het met water tot een pap. Dioscorides.

Om vleesch in vuyle sweeringen te doen groeyen : Neemt Linzen-meel met Honigh barmenght / ende leght het in de zweeringe. Dioscorides.

Voor Krop-klieren en harde Geswellen : Ziedt Linzen in Azijn / ende stoof't'er de Geswellen mede. Dioscorides.

Kappers met hawwen, in 't Latijn

Capparis Fabago.

Gedaente.

Dit Gewas heeft ronde / gladde / gesackte / bym-groene steelen / met geelbige / langhtwerpigh ronde / donker-groene bladeren / twee uyt een kout en dickachtigh steelken voortspruytende / die van de Velt-boonen eenighsins gelijk bewassen. De bloemen zijn witachtigh / in 't midden

met eenige geele draepkens verciert : daerna volghet het zaet in hauwkens beslooten. De wortel is dun / langh ende wijt uytgespreydt.

Plaetse. Men vindt het in sommige Hoben van Nederlandt.

Tijdt. Het bloeyt in Juny en July.

Oeffeningh. Het wort dooz scheuten aengewonnen / en moet des Winters voor de koude bewaert zijn.

Aert en Krachten. De werkinge van dit Gewas zijn tot noch toe onbekent.

Hemels-dauw, in 't Latijn *Gramen Manna*.

Gedaente.

Dit Gewas brengt voort geknoopte steelen of halmen van omtrent twee voeten hoogh. De bladeren zijn riedbrachtigh / en ruygh soo verre sy de steelen omvatten.

batten. Op de top van de halmen draeght het byyne riedt-pluym-wijse aeren. Het zaet is wit / kleinder als de Geers, hebbende de smaeck van Rijs. De wortel is seer beselachtigh.

Plaetse. In de Nederlanden is het neegens als in de Hoben te vinden.

Tijdt. Het brenghet zijn zaet in 't laetste van de Somer voort.

Aert en Krachten. Dit Gewas wordt tot geen Medecijne / maer wel in somnige Landen tot spijsse gebuycht. Dodonæus.

Lieflijk Gras, in 't Latijn *Gramen Paniculosum Phalaroides*.

Gedaente.

Dit aerdigh Gras brenghet voort Halmen / van een voet hoogh. De bladeren zijn gelijk het Beemdt-Gras. Op de toppen van de steelen draeght het veel gehayde / wijde Aeren / de welke rijp zijnde wit worden. De wortel is beselachtigh.

Plaetse. Men vindt dit Gewas veel in de Krupdt-benimmers Hoben / anderzints wordt het oock wel in Arthoys in 't wilde gevonden.

Tijdt. Het draeght zijn aerdige Aeren in de Somer.

Aert en Krachten. Het wordt tot geen Medecijne gebuycht.

Wit gestreept Gras, in 't Latijn *Gramen Sulcatum Album*.

Gedaente.

Dese soorte van Gras verkrijght hooge halmen / met stijve scherpe bladeren die met veel witte aderkens ofte strepen in de lenghte doorloopen zijn / bewassen. De aren zijn dick. De wortel is wit en beselachtigh.

Plaetse. Het wordt hier te Lande alleen in de Hoben geoeffent.

Aert en Krachten. Het wordt tot geen Medecijne gebesicht. Lobel.

Indiaense Klaveren, in 't Latijn

Trifolium Americanum.

Gedaente.

Dit Indiaense Klaveren brenghet voort ronde / getachte / ende ter aerde huckende steelen / met byyn-groene / rontachtige / en aen de kanten een weynigh geschaerde bladeren / altijdt drie by een geboeght / bewassen. De witachtige of paersachtige bloemkens zijn aertwys by een vergadert / en worden van platachtigh zaet gevolgt. De wortel is in veel dunne faselmen gescheppen.

Plaetse. Dese vreemde Klaveren worden by de Liefhebbers van Krupden en Planten in de Hoben gevonden.

Tijdt. Dit Gewas draeght sijn bloemen in July en Augustus.

Oeffeningh. Het wordt van zaet aengewonnen / ende blijft in dese Landen seiden langer als twee Jaren in 't leven.

Aert en Krachten. De Indiaense Klaveren worden tot geen Medecijne gebuycht. Dodonæus.

Stekende Klaveren van Candien, in 't Latijn *Trifolium Spinosum Creticum*.

Gedaente.

Dit Gewas heeft vierkante / geknoopte / ende ter aerden leggende steelkens. De bladeren zijn dickachtigh / spits / op langhachtige steelkens drie by een geboeght: omtrent peder knoopen van de steelen is het met vier scherpe doornkens gewapent. De bloemkens die aen de oorsprongh der zijde-steelkens te voorschijn komen / zijn violet-purper / van vijf bladkens gemaect / en in 't midden met eenige draepkens / geelenkens dragende / verciert. Het zaet is plat en zwart / peder in een vijf hoeckigh bolleken beslooten. De wortel is matelijck groot.

Plaetse. Het wordt alleen hier te Lande in de Hoben geoeffent.

Tijdt.

Tijdt. Het brenghet zijn bloemen in 't begin van July voort.

Oeffeningh. Het wordt van zaet aengeleest / ende in April op een openluchtige plaats gezaept.

Aerten Krachten. De werkinge van dit Gewas zijn onbekent.

Heesterachtige Klaveren, in 't Latijn *Trifolium Fruticans*.

Gedaente.

Dit Gewas verkrigt teere / getachte rijshens van omtrent drie voeten lang / met drie by een geboeghde bladeren smalder en klepnder / als die van de gemeene Klaveren bewassen. Men de toppen van de tackskens draeght het geel bloemkens / pedet op een besonder steelken geplaeft / van gedaente onder als een smal pyphen / ende boven in klepne bladens / gelijk de Buglossie bloemkens verspreet. Het zaet is plat en breeft / in ronde zaet-hupshens beslooten. De wortel is wit / langh / ende op verschepde plaatsen nieuw uyt-spruytselen voort brenghende.

Plaetse. Het wordt van sommige Liefhebbers in de Hoven onderhouden.

Tijdt. Het bloeyt in de Somer ende het zaet wordt in de Herfst rijp.

Oeffeningh. Het wordt van Wortel-spruyten in April geplant en aengewonnen.

Aerten Krachten. Dese soorte van Klaveren hebben geen gebuyck in de Medecijne. Dodonæus.

Klaveren met gekronckelde Hauw-
kens, in 't Latijn *Trifolium Cochleatum*.

Geslachten.

Van dese Klaveren worden in de Hoven van Nederlandt twee soorten gevonden / het eene heeft hauwshens als slacken-hupshens / ende het ander als een t'samen-georde kupsse.

Gedaente. De eerste brenghet voort ronden teere steelkens / met klepne / drie by een

geboeghde / en rondtom de kanten gekrteelde bladeren bewassen. Men de toppen van de steelkens draeght het bleek-geel bloemshens / die van gekronckelde hauwshens / de Slacken-huyskens niet ongelijk / gevolght worden. Het zaet is wit en wat kromachtigh. De wortel is dun.

De tweede soorte is de voortgaende van steelkens gelijk / maer de bladeren en zijn niet gekrteelt / ende de gekronckelde hauwshens met scherpe doornshens beset / de gedaente van een kupsse uytscheidende.

Plaetse. Bepde de soorten van dese Klaveren groepen alleen in de Hoven van de Liefhebbers der Krupden.

Tijdt. Sy brenghen haer bloemen en zaet in de Somer voort.

Oeffeningh. Sy moeten alle Jaren in April gezaept worden.

Aert en Krachten. De aert en werkinge van dese gewassen zijn onbekent en onversocht. Dodonæus.

Fœnegriek, in 't Latijn *Fœnum*

Græcum.

Gedaente.

DE Fœnegriek heeft een dunne hoge steel / in veel zijde-tackskens geschepten / en met bladeren als van de Beemdklaveren / maer wat ronder bewassen / de welcke aen de bovenste zijde groen / en onder asch-verwigh zijn. De bloemshens zijn klep en wit / ende worden van dunne / lange / smalle / spitse / en hoornwijs kromme hauwshens / met langhwerpigh / hoekigh en geelachtigh zaet gevult / gevolght. De wortel is wit en teer.

Plaetse. Het wordt hier te Lande alleen in de Hoven gesien.

Tijdt. Dit krupdt draeght zijn bloemen in July, ende rijp zaet in Augustus.

Oeffeningh. Het moet alle Jaren in goede en vette aerde in April gezaept zijn.

Aert en Krachten. Het zaet van Fœnegriek is warm in den tweeden en droogh in den eersten graet / vermozwende / verterende.

teerende / rijp makende en pijn stillende van krachten. C. Bauhinus, Matthioli, Galenus.

Medicinael gebruyck. Voor alderhande Geswellen: Prent Foenegriek-meel soo veel van nooden is / menght het met Droningh-water tot een pap / en legt het op. Dioscorides.

Voor een verharde Mildt: Prent Foenegriek-meel soo veel van nooden is / Salpeter een loot / mengt het met azijn tot een pap / en legt het op de linker-zijde. Dioscorides.

Voor snijdingh in de Darmen: Hier toe wordt het zaet in de afziedfelen / de welcken men tot de klisterien gebruycht / gesoden / want het de scherpe vochtigheden versacht.

Voor sweeringe en hardigheyt van de Lijfmoeder: Kookt een goet deel van het zaet in water / en laet'er de Dronthe eenige tijdt in sieten; daer na neemt de sijnigheyt van

het zaet getrocken / en Gansen-smout soo veel genoegh is: hier in sult ghy een Pessius nat maken en van ondere tot aen de Lijfmoeder brengen. Dioscorides.

Om alderhande Sweeren te doen rijpen: Prent bladeren van Foenegriek, woeckte in Wijn en Olie vijftien dagen langh / kookt het tot dat de Wijn versoden is / daer na uytgeperst zijnde doet'er by Foenegriek-meel, en Wasch soo veel van nooden is / en tot een salve worde / de welcke ghy gebruycken sult. Ravelingius.

Nardus-zaet, in 't Latijn Nigella, Melanthium.

Gedaente.

Dit kruidt schiet met teere ghetachte steelkens op; de bladeren zijn langhwerpig / ende in verschepte deelen / gelijk die van de Coriander gesneden. Op de top

Gg

van

van de steelkens draeght het witte of bleek-
blacuwe bloemen / van vijf bladeren ghe-
maecht / en in 't midden met veel draepkens
verciert : wordt oock met dubbelde bloemen
gebonden : Na dese volght zwart of geel-
achtigh / kantigh en wel-rieckent zaet / in
besondere zaet-huyshens / die van de Ake-
leyen eenighsins gelijck / besloten. De wortel
is dun en met wepnigh beselingen behangen.

Plaetse. Het wordt in Nederlandt in de
Hoven gesien.

Tijdt. Het bloept in Juny en in July, of
Augustus draeght het rijp zaet.

Oeffeningh. Het wordt in April in goede
aerde gezaept.

Aert en Krachten. Het zaet van dit Ge-
was is warm en droogh in den derden graet /
openende / afvagende en dummakende van
krachten. Dodonæus, Matthiolus, Galenus.

Medicinael gebruyck. Voor sinckinge en
vochte Herzenen : Neemt van het zaet soo
veel van nooden is / roost het in een panne /
bindt het in een doekje / en laet hier dickwils
aen riecken : of neemc het sijn gestooten zaet /
en haelt het in de Neus-gaten op. Dodonæus.

Voor beslooten Winden, opgestopte
Maendt-stonden, Engh-borstigheyt, ende
om het geronne Bloet in 't Lichaem te doen
scheyden : Neemt van het sijn gestooten
zaet een vierendeel loots / en geeft het met
Wijn of eenigh ander bequaem nat in. Do-
donæus, C. Durantus, Matthiolus.

Voor swaren arbeyt der Vrouwen: Neemt
Olie uyt het zaet geperst een lepelken vol /
en laet het met Wijn in nemen. Lobel.

Voor een verstopte en verharde Mildt :
Hier toe dient de Olie ingenomen / ende van
buntten daer mede gestreecken. Ravelingius.

Voor het bloeden uyt de Neus : Inaentwt
de wortel van dit kruidt in de Mondt / en
streekt het in de Neus-gaten. J. Schroderus.

Vreemde witte Heemst-wortel, in
't Latijn Althea peregrina.

Gedaente.

Dit kruidt heeft dicke ronde steelen /
van drie voeten hoogh, De bladeren

zijn langhtwerpiger / en met klepnder ge-
kerfde kanten / als de gemeyne Heemst-
wortel of Althea bewassen. De bloemen / die
aen 't opperste van de steelen te voorszijn
komen / zijn van vijf bladeren gemaecht /
roodt van berwe / en in 't midden met
draepkens verciert : na desen volgen ronde /
en in 't aenzien vijf-hoekige bruyn zaet-
bollekens / met veel klepni zaet gevult. De
wortel is die van de Winter-roos gelijck.

Plaetse. Het wordt hier te Lande nergens
als in de Hoven gevonden.

Tijdt. Het draeght sijn bloem in July en
Augustus, en het zaet wordt in October rijp.

Oeffeningh. Het wort door zaet / op een
vochtige plaetse gezaept zijnde aengewonnen.

Aert en Krachten. De werclinge van
dit gewas zijn tot nocht toe onversocht.

Abutilon, Althea floribus luteis.

Gedaente.

Dit Gewas schiet met een ronde / hart-
achtige / getackte steel omtrent drie
ofte vier voeten hoogh op. De bladeren
zijn breedt / rondachtigh / spits / sacht /
rondtom de kanten geschaert / ende pder
op een langhachtigh steelken gevesticht.
Aen de oorsprongh der bladeren en tack-
kens draeght het geele bloemkens / die van
Ganserick gelijck : daer na verkright het
rouwe / zwaete en veel by een geboeghde
klepne zaet-huyshens / met bruyn zaet ge-
vult / de welcke rijp geworden zijnde / sich
strael-wijs openen. De wortel is met eeni-
ge dunne saselingen behangen.

Plaetse. Dit vzeemdt gewas groept in de
Hoven.

Tijdt. Het bloept in Juny en July, en in
Augustus, en September wort het zaet rijp.

Oeffeningh. Het begeert op een vochte
doch openluchtige plaetse gezaept ofte ge-
plant te zijn.

Aert en Krachten. De Abutilon is mate-
lijk warm en droogh van aert en krachten.

Medicinael gebruyck. Voor versche Won-
den en Quetsuren : Neemt het gestooten
kruidt / en legt het op. Avicenna.

Voor

Voor het Graveel: neemt van het zaet
anderhalf bierendeel loots / en geeft het met
Wijn in. Ravelingius.

Bernagie, in 't Latijn *Borrage*.

Geslachten.

Dit kruidt is tweederley: het eene
vergaet des winters / en het ander
blijft altijd groen.

Gedaente. De eerste soorte heeft breede/
rondachtige / rouwe bladeren. De steelen
zijn mede rouw / en van binnen hol / dra-
gende heimeis- blaauwe of witte gestarde
bloemkens / in 't midden met een zwart
puntken versien: daer na volgen zwarte
kooinkens / twee of drie by een gevoegt. De
wortel is wit / en met dunne vefelingen in de
aerde gevestigt. De tweede soorte is van bla-
deren en steelen de voorgaende gelijk / maer
klepnder. De klepne blaauwe bloemkens
zijn die van de Buglosse van gedaente gelijk.

Plaetse. De Bernagie wordet veel in de
Apothekers Hoven gebonden.

Tijdt. De eerste soorte bloeyt in de So-
mer maer vergaet des winters. De twee-
de soorte blijft altijd groen.

Aert en Krachten. De Bernagie is mer-
kelijck vocht en matelijck verkoelende van
aert / versterckende / ende de zwarte of
aengebrande gal temperende van krachten.
Matthiolus, Fuchsius, Brunfelsus.

Medicinael gebruyk. Voor Swaeremoedig-
heyt, Hert-kloppinge, Geel-sucht en heete
Koortsen: Hier tegen gebruyckt het afzied-
sel / Syroop / Conserf / of gedistilleert water
van dit kruidt. Dioscorides, Matthiolus.

Voor hoeft en rouwigheyt van de Keel: Be-
reypdt een afziedsel van de bladeren met Ho-
ningh-water / en laet'er af drinken. Galenus.

Offen-tonge, in 't Latijn *Buglossa*.

Gg 2

Ge-

Gedaente.

DE Buglossa heeft langhwerpig routwe bladeren / en op de steelen blaetwe bloemkens / die in 't eerste wt den rooden paersachtigh zijn. Het zaet is graeuw en langhachtigh. De wortel is langh / matelijck dick en lange Jaeren overblijvende.

Plaetse. Hier te Lande wordt het in de Apothekers Hoven onderhouden.

Tijdt. Het bloeyt diep in de Sommer.

Aert en Krachten. De Buglossa komt in werkinge met de Bernagie seer wel over een / en wordt oock in soodanige gebreken veel gebruyckt.

Balsam-appel Manneken, in 't Latijn *Balsamina Mas*, *Momordica*.

Gedaente.

Dit Gewas heeft dunne ranchachtige steelen / met klauwierkens versien / waer mede het sich aen de bystaende steunfelen bevestigt. De bladeren zijn bzeedt / sacht / gesneden / die van de Wijnngaert gelijck / maer kleiner. De bloemkens zijn bleeck-geel / van vijf bladekens gemaect: na dese volgen langhwerpighe ronde / boven spitse / op beyde zijde scherpe / en in 't midden buychachtige bynm-roode vruchten / die men Balsam-appelen noemt; dese zijn met wtstehende doorn-wijse prikkelen beset. Het zaet is zwart / dat van de Citrullen gelijck / maer kleiner. De wortel verspreyt sich wijt wt.

Plaetse. Het wort by de Liefhebbers der Kruiden in de Hoven gebonden.

Tijdt. Het draeght sijn bloemen in July en Augustus, en daer na de vruchten.

Oeffeningh. Het moet in welbereyde aerde en op een openlichtige plaetse alle Jaer omtrent een Pzeel of ander steunsel gezaeyt / en by seer droogh weder dickwils begoten zijn.

Aert en Krachten. Balsam-appel Manneken is matelijck gesielt tusschen koude en hitte / maer verzoogende van aert / ende daerom zamen-treckende en de wonden heelende van krachten. Dodonæus.

Medicinael gebruyck. Voor versche Wonden en quade Sweeren: Neemt de gestooten bladeren en leghtse op: ofte neemt de Olie / daer de vruchten ingeweekt en gekookt zijn / en legt het met wieken op. Dodonæus, Lobel.

Voor Buyc-pijn: Bereydt een afziedsel van de bladeren met Wijn en laet hier van drincken. Chabræus.

Voor sweerende Borsten, Ambeyen en Verbrantheyt: Neemt de Olie van de vruchten bereyt / en bestrijckt hier mede. Fuchsius.

Voor swaren arbeydt der Vrouwen: Besmeer de Bupck met de gesepde Olie. Lobel.

Voor Breuken of Scheurfels: Neemt de sijn gestooten bladeren een vierendeel loots / ofte booz een kind een half vierendeel loots / geest het met Wijn in / en bestrijkt van bupien met de olie / van de vruchten bereyt. Dodonæus.

Balsam-appel Wijfken, in 't Latijn *Balsamina Fœmina*.

Gedaente.

Dit kruidt heeft dicke / rechte / gladde en sappige steelen / die onderwaerts dickwils wat rootachtigh zijn / en hooger als een voet opschieten. De bladeren zijn langh / smal / spits / en rontom gekerft. De lijfvertwige of bleeck-paersse bloemkens / van gedaente die van Kruidtje roert my niet gelijck / komen omtrent de oorsprongh der bladeren te boozschijn / en worden van ronde routwe vruchten / die eerst groen / en namael bleeck-geel van verwe zijn / gevolght. Het zaet is de Linsen niet ongelijck. De wortel is getackt en gevefelt.

Plaetse. Het wordt hier te Lande nergens als by de Liefhebbers der Kruiden in de Hoven gebonden.

Tijdt. Het bloeyt in July, en de vruchten worden in de Herfst rijp.

Oeffeningh. Het wordt door het zaet aengeteelt.

Aert en Krachten. Dit Gewas wort alle de krachten van Balsam-appel Manneken, van andere die van Persick kruidt toe gescheven.

Eynde van het Sevende Deel.